

I. ROZPRAWY

Andrzej Wrzyszczyk (Lublin)

Administracja terytorialna w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1944). Część III (1.08.1941 – 27.12.1944)

Przystępując do opracowania problematyki administracji terytorialnej w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1944, nie zdawałem sobie w pełni sprawy z jej obszerności. W trakcie prac badawczych postanowiłem podzielić tę tematykę na trzy części. Podstawą tego podziału były przemiany ustroju Generalnego Gubernatorstwa, powiększenie jego terytorium oraz ewolucja polityki okupacyjnej hitlerowskich Niemiec wobec ludności zamieszkałej na tym terenie.

W 2019 r. opublikowałem część I, która obejmuje okres od wybuchu II wojny światowej do ogłoszonej przez Hansa Franka 31 lipca 1940 r. zmiany nazwy podległej mu struktury zarządu okupacyjnego z Generalnego Gubernatorstwa dla okupowanych polskich obszarów na Generalne Gubernatorstwo. Według Franka miało to świadczyć o bliższym związku z Rzeszą Niemiecką¹. Przygotowu-

¹ A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1944). Część I (1.09.1939 – 31.07.1940)*, „Studia z Dziejów Prawa” 2019, 12(20), s. 617–636. Tego samego dnia generalny gubernator wydał rozporządzenie o zniesieniu urzędu dla planu czteroletniego w GG, w którym jego uprawnienia zostały przekazane organom administracji centralnej Generalnego Gubernatorstwa, oczywiście pod jego nadzorem. Rozporządzenie o zniesieniu urzędu dla planu czteroletniego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 31 lipca 1940 r., *Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów* [dalej: *Dz.RGGOP*] 1940, część I, nr 49, s. 234–235, § 1–6.

jąc część II, wygłosiłem na międzynarodowej konferencji w Pilźnie w Czechach najważniejsze tezy odnoszące się do jej późniejszej treści². Kilka miesięcy temu przekazałem do druku pełną wersję części II zawierającą ustawodawstwo niemieckie od 31 lipca 1940 r. do 31 lipca 1941 r.³ Niniejszy artykuł stanowi część III odnoszącą się do okresu od 1 sierpnia 1941 r. do 27 grudnia 1944 r. Granicą między częścią II a częścią III jest pakiet aktów normatywnych związanych z wcieleniem dystryktu Galicja do GG wydany 1 sierpnia 1941 r. Data końcowa 27 grudnia 1944 r. to dzień wydania ostatniego numeru urzędowego publikatora, czyli Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa.

Na początku artykułów stanowiących część I i II zamieściłem wprowadzenie do problematyki administracji terytorialnej w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1944). W części III będę nawiązywał do uwag i ocen zamieszczonych w tamtych publikacjach, które stanowią omówienie podstawowej literatury naukowej i aktów normatywnych fundamentalnych dla całej okupacji. Nie można bowiem pominąć przedstawionych tam najważniejszych wątków, które powinny znaleźć się także w niniejszym opracowaniu. Niektóre z nich przytoczę *in extenso*, by ułatwić czytelnikom dotarcie do wspólnego celu badań naukowych w cyklu moich artykułów, a także zwolnić ich z potrzeby poszukiwania innych publikacji, jeśli interesuje ich konkretny okres okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej.

Tematyka administracji lokalnej w Generalnym Gubernatorstwie okupowanym przez Niemcy w latach 1939–1945 zasługuje moim zdaniem na szersze badania. Wpływ organów tej administracji na codzienne, bieżące życie ludzi w realiach okupacyjnych nie został dotąd w sposób dostateczny opracowany. Szczególnie odczuwalny jest brak monografii, która uwzględniałaby wszelkie aspekty strukturalne i organizacyjne administracji terytorialnej oraz zawierała syntezę stanowiącą ocenę jej funkcjonowania.

W 2008 r. ukazała się ważna publikacja Mieczysława Wojtasika i Łukasza Kozery pt. *Zarys administracyjny niemieckiej okupacji Generalnej Guberni (komentarz i teksty źródłowe)*. Jej tytuł może być jednak mylący, bo każe oczekiwać, że jest to monografia cechująca się zupełnością, tj. obejmująca całość interesu-

² W dniach 6–7 czerwca uczestniczyłem w konferencji naukowej pt. „Stat a prawo v behu casu 2019” organizowanej przez Wydział Prawa Uniwersytetu Zachodnioczeskiego w Pilźnie. Konferencje pod tą nazwą są organizowane w Pilźnie regularnie co roku w czerwcu. Biorą w nich udział historycy ustroju i prawa z państw środkowoeuropejskich, ale także uczeni z innych krajów Europy. Referaty, dyskusje i debaty odbywają się w języku czeskim, słowackim, polskim i angielskim. 6 czerwca 2019 r. wygłosiłem referat pt. „Administracja terytorialna w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1944). Część II (31.07.1940 – 31.07.1941)”.

³ A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna w ustawodawstwie okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1944). Część II (31.07.1940 – 31.07.1941)*. Artykuł ten został przekazany do książki jubileuszowej dedykowanej profesorowi Markowi Maciejewskiemu.

jącej nas problematyki. Większość tej pozycji stanowią jednak teksty źródłowe (zajmują 252 strony, s. 45–297), zaś opis liczy tylko 40 stron (s. 3–43). Według mnie duża część zamieszczonych w niej tekstów źródłowych nie ma związku z tytułem książki. Dokumenty te mogą być przydatne do prac badawczych nad różnymi aspektami działań niemieckich władz okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie w czasie II wojny światowej. Nieliczne są natomiast źródła odnoszące się wprost do administracji. Dla mojego cyklu artykułów publikacja ta okazała się więc w niewielkim stopniu przydatna, choć może mieć znaczenie dla innych uczonych⁴.

Warto przywołać także artykuły Jacka Dziobka-Romańskiego *Organizacja administracji władz okupacyjnych na ziemiach polskich w latach 1939–1945*⁵ oraz Waldemara Kozyry *Okupacyjna administracja niemiecka na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939–1945*⁶. Opracowania te mają charakter ogólnej syntezy, lecz administracji Generalnego Gubernatorstwa nie poświęcono w nich zbyt wiele miejsca (w pierwszym artykule 9 stron, w drugim – 8), zaś administracji terytorialnej zaledwie kilka stron. Autorzy w niewielkim stopniu omawiają kompetencje i funkcjonowanie poszczególnych organów, a są to kluczowe zagadnienia dla problematyki rozważanej w niniejszym cyklu artykułów.

Potrzebne są również badania dotyczące poszczególnych dystryktów, powiatów czy nawet gmin. Dotychczasowe osiągnięcia historyków regionalistów należałoby zatem uzupełnić o analizy o charakterze ustrojowo-prawnym. Warto byłoby sięgnąć do szerokiego katalogu źródeł, w tym do dokumentów archiwalnych i wspomnień osób, które były funkcjonariuszami aparatu urzędniczego lub mogły bezpośrednio obserwować działanie organów administracji. Interesującym kierunkiem mogłyby być badania naukowe zmierzające do odnalezienia i opracowania specyficznych cech ustrojowych poszczególnych dystryktów oraz wskazania odrębności niektórych powiatów. Duże znaczenie mają w tym zakresie publikacje w języku niemieckim⁷. Z satysfakcją stwierdzam, że badania poświęcone administracji terytorialnej w poszczególnych dystryktach z uwzględnieniem ich

⁴ M. Wojtasik, Ł. Kozera, *Zarys administracyjny niemieckiej okupacji Generalnej Guberni (komentarz i teksty źródłowe)*, Chełm 2008.

⁵ J. Dziobek-Romański, *Organizacja administracji władz okupacyjnych na ziemiach polskich w latach 1939–1945*, „Rocznik Nauk Prawnych” 2012, t. 22, nr 3, s. 278–286.

⁶ W. Kozyra, *Okupacyjna administracja niemiecka na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939–1945*, „Annales UMCS” Sectio G, 2013, vol. LX, nr 1, s. 42–44, 46–48, 50–51.

⁷ B. Musiał, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin 1939–1944*, Wiesbaden 1999; R. Seidel, *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Distrikt Radom 1939–1945*, Paderborn–Zürich 2006; M. Roth, *Herrenmenschen. Die deutschen Kreishauptleute im besetzten Polen – Karrierewege, Herrschaftspraxis und Nachgeschichte*, Göttingen 2009.

specyfiki ustrojowej wciąż są prowadzone i pojawiają się na ten temat ciekawe opracowania także w języku polskim⁸.

Celem wszystkich trzech części cyklu jest przywołanie aktów normatywnych dotyczących organizacji administracji lokalnej i kompetencji jej organów, które zostały ustanowione przez niemieckie władze Generalnego Gubernatorstwa. Obejmują one szczegółowe uregulowania zawarte w tych aktach normatywnych wydanych przez okupanta niemieckiego, które (nawet w skromnym zakresie) dotyczyły struktury administracji terytorialnej w GG i zakresu uprawnień organów wchodzących w jej skład. Wskazówki te mogą ułatwić innym uczonym sprawdzenie, czy były to tylko martwe przepisy, czy jednak stosowane w praktyce, w toku działań okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie w okresie okupacji.

Akty normatywne niemieckich władz okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie drukowane były w urzędowym publikatorze. W ciągu kilku lat (1939–1944) zmieniał się tytuł tego dziennika rozporządzeń, jego układ wewnętrzny oraz język (niemiecki, polski, ukraiński). Podczas tych ponad pięciu lat opublikowano prawie 1700 aktów normatywnych. Wiele z nich zawierało uregulowania dotyczące statusu organów administracji terytorialnej w strukturze ustrojowej GG oraz ich kompetencji. W niniejszym artykule (część III dotycząca okresu od 1 sierpnia 1941 r. do 27 grudnia 1944 r.) wykorzystane zostaną akty normatywne ogłoszone w publikatorze, który nosił jednolitą nazwę: Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa⁹.

Fundamentalne dla administracji terytorialnej w GG było pierwsze rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych polskich obszarów ustanowione przez generalnego gubernatora Hansa Franka 26 października 1939 r. Nie utraciło ono mocy prawnej, ale także szczególnego znaczenia przez cały okres okupacji, dlatego przywoływane jest we wszystkich trzech częściach niniejszego cyklu. W rozporządzeniu tym wprowadzono podział Generalnego Gubernatorstwa na cztery okręgi (dystrykty). Stolicami tych jednostek były miasta: Kraków, Lublin, Radom i Warszawa. Niższy szczebel to powiaty i powiaty miejskie. Organy administracji terytorialnej powołane w tym rozporządzeniu to: szef okręgowy i pod-

⁸ K. Dąbrowski, *Portret niemieckiego aparatu partyjno-administracyjnego w dystrykcie radomskim (1940–1944)*, „Rocznik Samorządowy” 2016, t. 5, s. 271–275; B. Ługowski, *Funkcjonowanie urzędów gmin wiejskich w dystrykcie lubelskim Generalnego Gubernatorstwa w latach 1939–1944*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2018, t. XXI, s. 333–345; M. Roth, *Starostowie powiatowi i zagłada Żydów w dystrykcie krakowskim Generalnego Gubernatorstwa* [w:] A. Sitarek, M. Trębacz, E. Wiatr (red.), *Zagłada Żydów na polskiej prowincji*, Łódź 2012, s. 279–294.

⁹ Dz.RGG, 1944, nr 47; A. Wrzyszczyk, *Hierarchia aktów prawnych wprowadzonych przez okupanta niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, „Studia Iuridica Lublensia” 2014, t. 22, s. 695–708.

legły mu szef urzędu szefa okręgowego, a na poziomie powiatu – starosta. W aktach normatywnych konsekwentnie używane było określenie „starosta powiatowy (miejski)”, lecz w artykule będzie stosowana skrócona, ale w pełni adekwatna nazwa „starosta”. Organizacja administracji miast i gmin miała być uregulowana w odrębnych przepisach¹⁰.

W części II omówiony został akt normatywny, który miał również duże znaczenie dla organizacji terytorialnej w Generalnym Gubernatorstwie do końca okupacji. Było to rozporządzenie o jednolitości administracji z 1 grudnia 1940 r. Generalny gubernator Hans Frank chciał w nim potwierdzić stabilność swej polityki wewnętrznej w Generalnym Gubernatorstwie. Istotną część tego aktu prawnego odnosi się do zagadnienia statusu administracji terytorialnej w GG. Stanowił on, że szefowie okręgowi są jedynymi reprezentantami rządu GG na podległym sobie terenie. Podporządkowani oni byli sekretarzowi stanu rządu GG i związani byli wytycznymi rządu GG. Na szczeblu powiatów jedynymi reprezentantami rządu GG na podległym sobie terenie byli starostowie powiatowi (miejscy). Podporządkowano ich bezpośrednio szefom okręgowym. Na obszarach należących do właściwości szefów okręgowych oraz starostów powiatowych (miejskich) nie mogły funkcjonować żadne niezależne od ich władzy ekspozytury rządu GG. Wyjątki stanowiły sądy i urzędy Kolei Wschodniej i Niemieckiej Poczty Wschodu¹¹.

W niniejszym artykule stanowiącym część III na początku omówione zostaną przepisy odnoszące się do administracji terytorialnej, które były związane z przyłączeniem do Generalnego Gubernatorstwa nowego, piątego dystryktu Galicja. Dalej, tak jak w części I i II, przywołane zostaną (1) akty normatywne przyznające uprawnienia szefom okręgowym, (2) te, które dotyczą szczebla administracji powiatowej, (3) gminnej, (4) wybrane akty odnoszące się do administracji specjalnej. Akty w tych czterech grupach będą przedstawione w porządku chronologicznym, ale niekiedy zastosowane będzie także kryterium merytoryczne.

Ustawodawstwo o przyłączeniu dystryktu Galicja do Generalnego Gubernatorstwa obejmowało cały pakiet aktów normatywnych datowanych na 1 sierpnia

¹⁰ A. Weh, *Prawo Generalnego Gubernatorstwa w układzie rzeczowym z objaśnieniami i szczegółowym skorowidzem* (wydanie trzecie podpisane przez A. Weha 31 grudnia 1940 r.), Kraków 1941, A 120; pierwsze rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 26 października 1939 r., § 4–6. Na temat modyfikacji tych pierwotnych dla Generalnego Gubernatorstwa uregulowań do 31 sierpnia 1941 r. Szerzej: A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część I, s. 618–630 oraz część II.

¹¹ Drugie rozporządzenie o odbudowie administracji Generalnego Gubernatorstwa (rozporządzenie o jednolitości administracji) z dnia 1 grudnia 1940 r., Dz.RGG 1940, część I, nr 68, s. 357–358, § 4–7. O zasadzie jednolitości administracji w GG szerzej: M. Mączyński, *Organizacyjno-prawne aspekty funkcjonowania administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego dla zajętych obszarów polskich w latach 1939–1945. Ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa jako stolicy Generalnego Gubernatorstwa*, Kraków 2012, s. 156–163.

1941 r. i tego dnia o godz. 12.00 wchodzących w życie. Zamieszczono je w trzech kolejnych numerach Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa (nr 67–69). Miało to świadczyć o kompleksowym, przemyślanym planie przejęcia władzy na tym terenie przez okupanta niemieckiego¹².

Warto podkreślić, że problematyka administracji znalazła tu poczesne miejsce. W pierwszym z trzech wyżej wskazanych numerów urzędowego publikatora wydrukowano tylko dwa akty normatywne: proklamację generalnego gubernatora Hansa Franka i rozporządzenie w sprawie administracji Galicji¹³. Następny numer zawierał aż siedem rozporządzeń, jedno obwieszczenie i jedno sprostowanie (istotne dla problematyki administracji)¹⁴, natomiast w ostatnim opublikowano tylko jeden akt normatywny¹⁵.

Proklamacja Franka miała charakter wyraźnie propagandowy. Generalny gubernator potępił wcześniejsze rządy Rzeczypospolitej Polskiej i Związku Sowieckiego. Obiecywał mieszkańcom Galicji zwrot prywatnego majątku, zapewniał „wolność życia ludowo-kulturalnego i kultu religijnego”¹⁶. W rozporządzeniu w sprawie administracji określono obszar nowego dystryktu. Co ciekawe, ustawodawca niemiecki odwołał się tu do jednostek podziału terytorialnego II Rzeczypospolitej sprzed wybuchu II wojny światowej (województwa), a nie do struktury terytorialnej z okresu sowieckiego¹⁷. W odniesieniu do administracji lokalnej wprowadzono lakoniczne przepisy włączające nowy okręg w ukształtowaną wcześniej w Generalnym Gubernatorstwie strukturę. Na jego czele stał gubernator

¹² A. Wrzyszczyk, *Odrębności ustrojowo-prawne Dystryktu Galicja w Generalnym Gubernatorstwie (1941–1944)* [w:] A. Lityński, P. Fiedorczyk (red.), *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych, Augustów, 15–18 września 2002*, Białystok 2003, s. 693. Szerokie tło polityczne, gospodarcze, narodowościowe utworzenia nowego dystryktu Galicja przedstawia W. Bonusiak, *Małopolska Wschodnia pod rządami III Rzeszy*, Rzeszów 1990, passim.

¹³ Dz.RGG 1941, nr 67, Proklamacja. Do ludności Galicji z dnia 1 sierpnia 1941 r., s. 441–442; rozporządzenie w sprawie administracji Galicji z dnia 1 sierpnia 1941 r., s. 443–444.

¹⁴ Dz.RGG 1941, nr 68 (wszystkie akty w tym numerze Dz.RGG nosiły datę 1 sierpnia 1941 r.), Rozporządzenie w sprawie odbudowy wymiaru sprawiedliwości w okręgu Galizien (Galicja), s. 445–446; pierwsze rozporządzenie o gospodarce wyżywienia i rolnictwie w okręgu Galizien (Galicja), s. 446; rozporządzenie o leśnictwie i łowiectwie w okręgu Galizien (Galicja), s. 446–447; rozporządzenie w sprawie tymczasowego zabezpieczenia całkowitego sowiecko-rosyjskiego majątku państwowego w okręgu Galizien (Galicja), s. 447–448; rozporządzenie o konfiskacie majątku prywatnego w okręgu Galizien (Galicja), s. 448; rozporządzenie o administracji kolejnictwa w okręgu Galizien (Galicja), s. 448–449; rozporządzenie o administracji poczty i telegrafów w okręgu Galizien (Galicja), s. 449; obwieszczenie w sprawie ukraińskiego wydania Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa, s. 450; Berichtigung, s. 450.

¹⁵ Pierwsze rozporządzenie w sprawie administracji skarbowej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 1 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 69, s. 451–453.

¹⁶ Proklamacja..., Dz.RGG 1941, nr 67, s. 442.

¹⁷ Rozporządzenie w sprawie administracji..., Dz.RGG 1941, nr 67, s. 443, § 1.

tor (tym razem nie użyto nazwy „szef okręgu”), a podlegali mu szef urzędu gubernatora i wyższy dowódca SS i policji, o szczebel niżej funkcjonowali (tak samo jak dotąd w GG) starostowie powiatowi i starostowie miejscy. Istotną zmianą była ranga języka ukraińskiego. Język niemiecki był językiem urzędowym, natomiast język ukraiński i język polski określono jako języki dopuszczone. Sprawilo to, że drukowano dodatkowe wydanie ukraińskie w ramach Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa¹⁸.

W niektórych rozporządzeniach zamieszczonych w numerze 68 Dziennika zastosowano te same metody, co we wspomnianym wyżej rozporządzeniu w sprawie administracji w Galicji, czyli wprowadzono stan prawny obowiązujący dotychczas w GG¹⁹. W innych ustanowiono pewne wyjątki od dotychczasowych uregulowań w Generalnym Gubernatorstwie. Na przykład w akcie normatywnym odnoszącym się do wymiaru sprawiedliwości utworzono nowe dla GG sądownictwo nieniemieckie²⁰. W rozporządzeniu o leśnictwie i łowiectwie wzmocniono kompetencje Rządu Generalnego Gubernatorstwa²¹. Akt normatywny odnoszący się do majątku państwowego sowiecko-rosyjskiego stanowił nowe uregulowanie, według którego organ administracji lokalnej (gubernator) miał kompetencje tylko doradcze²². Opublikowane w numerze 69 Dziennika rozporządzenie odnoszące się do administracji skarbowej w Galicji było znacznie obszerniejsze od innych aktów normatywnych datowanych na 1 sierpnia 1941 r. Zawierało przepisy obowiązujące dotąd na pierwotnym obszarze GG w zakresie budżetu i składania sprawozdań rachunkowych i prawa podatkowego. Istotne fragmenty tego aktu odnosiły się do tworzenia organów lokalnej administracji specjalnej w nowym dystrykcie²³.

Odstępując od kolejności chronologicznej, należy przywołać kilka rozporządzeń, które miały niemal takie same tytuły odnoszące się do administracji ogólnej w dystrykcie Galicja. Dla realizacji celów tego artykułu mają one jednak mniej-

¹⁸ Ibidem, s. 443, § 2–5; Berichtigung, Dz.RGG 1941, nr 68, s. 450; obwieszczenie w sprawie ukraińskiego..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 450; A. Wrzyszc, *Ustawodawstwo okupacyjne dla dystryktu Galicja 1941–1944* [w:] A. Korobowicz, H. Olszewski (red.), *Studia z historii państwa, prawa i idei. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Malarczykowi*, Lublin 1997, s. 492–493.

¹⁹ Pierwsze rozporządzenie o gospodarce wyżywienia..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 446, jedyny paragraf; rozporządzenie o konfiskacie..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 448, § 1. Utrzymano niezależność Kolei Wschodniej i Niemieckiej Poczty Wschodu od organów administracji terytorialnej. Rozporządzenie o administracji kolejnictwa..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 448–449; rozporządzenie o administracji poczt..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 449.

²⁰ Rozporządzenie w sprawie odbudowy wymiaru..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 445–446, § 1, 2.

²¹ Rozporządzenie o leśnictwie i łowiectwie..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 446–447, § 1–3.

²² Rozporządzenie w sprawie tymczasowego zabezpieczenia całkowitego sowiecko-rosyjskiego..., Dz.RGG 1941, nr 68, s. 447–448, § 1.

²³ Pierwsze rozporządzenie w sprawie administracji skarbowej..., Dz.RGG 1941, nr 69, s. 451–453.

sze znaczenie, gdyż zawierają wykazy aktów normatywnych obowiązujących na pierwotnym terenie Generalnego Gubernatorstwa, które wprowadzano w życie w dystrykcie Galicja²⁴. Gubernator i starostowie w dystrykcie Galicja uzyskali takie same kompetencje, jak analogiczne organy administracji w czterech dotychczasowych okręgach GG na podstawie rozporządzenia o prawie cen z 11 sierpnia 1941 r.²⁵

Zgodnie z przedstawionym wcześniej planem należy przejść do organów administracji na szczeblu okręgu (dystryktu). Podobnie jak w poprzednich artykułach (część I i II) warto podkreślić rolę szefów okręgów (gubernatorów). Nazwa „gubernator”, traktowana początkowo jako osobisty tytuł, została zamiast stanowiska szefa okręgu urzędowo zatwierdzona 25 września 1941 r.²⁶ W przywołanym wyżej rozporządzeniu w sprawie administracji Galicji z 1 sierpnia 1941 r. wymieniono nazwisko pierwszego gubernatora nowego dystryktu, którym był Karl Lasch²⁷. W okresie od 1 sierpnia 1941 r. do końca okupacji bardzo ważne w niemieckiej hierarchii władzy w Generalnym Gubernatorstwie stanowiska sze-

²⁴ Pierwsze rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 7 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 71, s. 461–462; pierwsze rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 14 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 76, s. 489–490. (Nazwa rozporządzenia z 14 sierpnia 1941 r. stanowi usterkę legislacyjną, bo dwa akty normatywne mają taki sam tytuł, oba określone jako „pierwsze”). Drugie rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 6 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 83, s. 522–523; trzecie rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 14 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 109, s. 649–651; czwarte rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 17 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 120, s. 729–730; piąte rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 17 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 121, s. 733–734; szóste rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 22 kwietnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 35, s. 229; siódme rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 2 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 48, s. 310; ósme rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 19 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 69, s. 451; dziewiąte rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 25 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 83, s. 558; dziesiąte rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 12 grudnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 108, s. 749; jedenaste rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 5 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 11, s. 83–84; dwunaste rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów administracji ogólnej w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 17 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 59, s. 388.

²⁵ Pierwsze rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów o prawie cen w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 11 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 72, s. 469–470, § 2.

²⁶ Czwarte rozporządzenie o odbudowie administracji Generalnego Gubernatorstwa z dnia 25 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 90, s. 561, § 1.

²⁷ Rozporządzenie w sprawie administracji..., Dz.RGG 1941, nr 67, s. 443, § 2.

fów okręgów (gubernatorów) piastowali: w dystrykcie warszawskim – Ludwig Fischer; w dystrykcie lubelskim – Ernst Zörner (do 10 kwietnia 1943 r.), Richard Wendler (od 27 maja 1943 r.); w dystrykcie krakowskim – Otto von Wächter (do 22 stycznia 1942 r.), Richard Wendler (od 31 stycznia 1942 r. do 26 maja 1943 r.), Ludwig Losacker (komisarycznie od lipca do września 1943 r.), Curt Ludwig von Burgsdorff (od 23 listopada 1943 r.); w dystrykcie radomskim – Ernst Kundt (od 7 sierpnia 1941 r.); w dystrykcie Galicja – wspomnianego Karla Lascha zastąpił po 6 stycznia 1942 r. Ludwig Losacker (komisarycznie do 22 stycznia 1942 r.), a następnie Otto von Wächter (od 22 stycznia 1942 r.). Z powyższego zestawienia wynika, że była to wąska grupa zaufanych, wpływowych urzędników i aparatczyków, którzy zamieniali się stanowiskami²⁸.

Pierwszym aktem normatywnym po ustawodawstwie dla dystryktu Galicja z dnia 1 sierpnia 1941 r., odnoszącym się do kompetencji administracji terytorialnej na szczeblu okręgu, było zarządzenie o handlu owocami i jarzynami z 6 sierpnia 1941 r. Na jego podstawie wydziały wyżywienia i rolnictwa w urzędach szefów okręgów uzyskały uprawnienia do udzielania wskazówek skupom produktów ogrodniczych (zbiornicom) oraz wystawiania zaświadczeń osobom handlującym owocami i warzywami²⁹. Tym samym wydziałom przyznano kompetencje do ustalania procedury dostaw zboża, wszelkich płodów strączkowych oraz płodów oleistych³⁰. Mimo wyłączenia Kolei Wschodniej spod władzy administracji lokalnej gubernatorzy mieli jednak kompetencje decydowania o przejazdach pociągów na podległym im terenie³¹. Podobny charakter miały uprawnienia gubernatora dystryktu Galicja w odniesieniu do ruchu osobowego między tym dystryktem a pozostałymi terenami Generalnego Gubernatorstwa³².

Po intensywnej aktywności legislacyjnej w sierpniu 1941 r. nastąpił miesiąc przerwy i kolejne akty normatywne wydano dopiero w październiku. Kierownik urzędu kontroli cen, który był organem administracji na szczeblu dystryktu u boku gubernatora, miał prawo składania wniosku o ściganie wykroczeń prze-

²⁸ Daty urzędowania gubernatorów dystryktów ustalono na podstawie dwóch publikacji: K. Grünberg, B. Otręba, *Hans Frank na Wawelu*, Włocławek 2001, s. 125 i D. Schenk, *Hans Frank. Biografia generalnego gubernatora*, tłum. K. Jachimczak, Kraków 2009, s. 409–412. Szczegółowe daty w tych pozycjach nieco się różnią. Zob. też M. Winstone, *Generalne Gubernatorstwo. Mroczne serce Europy Hitlera*, Poznań 2015, s. 70.

²⁹ Zarządzenie o handlu produktami ogrodnictwa z dnia 6 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 71, s. 464–465, § 2, 4.

³⁰ Zarządzenie o gospodarce zbożem i paszą w roku gospodarczym 1941/42 dla okręgu Galizien (Galicja) z dnia 19 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 80, s. 512–513, § 2.

³¹ Rozporządzenie o mocy obowiązującej ordynacji budowy i ruchu kolei w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 14 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 74, s. 479–481, § 4, 6.

³² Rozporządzenie o ruchu między okręgiem Galizien (Galicja) i pozostałym Generalnym Gubernatorstwem z dnia 28 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 80, s. 511–512, § 3.

ciwko zarządzeniu o kształtowaniu cen za surowiec drzewny³³ oraz zarządzeniu o kształtowaniu cen za tarcicę iglastą³⁴.

Dużo bardziej intensywna była działalność ustawodawcza władz niemieckich w listopadzie 1941 r. Do wydziałów gospodarki w urzędach okręgowych można było składać wnioski o wydanie kart nabywczych pozwalających na wejście w posiadanie maszyn do pisania³⁵. W dniu 26 listopada wydano rozporządzenie stanowiące nowelizację wcześniejszego aktu normatywnego. Gubernatorzy wydawali zgodę na tworzenie szkół zawodowych i przedszkoli (obowiązek zakładania szkół zawodowych ciążył na związkach gmin i miastach wydzielonych). Rozporządzenie to nie obowiązywało jednak na terenie dystryktu Galicja³⁶. Istotne uprawnienia uzyskały wydziały sprawiedliwości w urzędach okręgów w zakresie zapewniania pomocy prawnej w sprawach karnych między Generalnym Gubernatorstwem a Protektoratem Czech i Moraw³⁷.

W numerze 111 Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa opublikowano kilka istotnych aktów prawnych (pierwszy z nich wydano jeszcze w sierpniu, pozostałe w listopadzie 1941 r.) Na ich podstawie ustanowiono granicę między dystryktem krakowskim a dystryktem Galicja i dokonano uregulowania skutków tego rozgraniczenia dla zmian podziałów wewnętrznych obu okręgów na powiaty i gminy³⁸.

Kolejne akty normatywne dotyczące organów administracji na szczeblu okręgu ustanowiono po kilkumiesięcznej przerwie w marcu 1942 r. Odtąd przez cały 1942 rok publikowane były dość regularnie w kolejnych miesiącach akty normatywne odnoszące się do organów administracji na szczeblu dystryktów. Kierow-

³³ Zarządzenie o kształtowaniu cen za surowiec drzewny w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 1 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 118, s. 709–717, § 21.

³⁴ Zarządzenie o kształtowaniu cen za tarcicę iglastą w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 1 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 118, s. 718–720, § 11.

³⁵ Zarządzenie nr 6 Urzędu Gospodarowania Żelazem i Stalą w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie nabywania maszyn do pisania z dnia 1 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 107, s. 638–640, § 2.

³⁶ Drugie rozporządzenie o szkolnictwie zawodowo-kształcącym w Generalnym Gubernatorstwie dnia 26 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 114, s. 679–680, art. I, III.

³⁷ Zarządzenie o pomocy prawnej w sprawach karnych między władzami sprawiedliwości Generalnego Gubernatorstwa a władzami sprawiedliwości Protektoratu Czech i Moraw dnia 24 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 116, s. 698–700, art. I, II. Szerzej: A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945. Organizacja i funkcjonowanie*, Lublin 2008, s. 156–157.

³⁸ Dz.RGG 1941, nr 111, s. 657–662, Dekret o zmianie granic pomiędzy okręgami Kraków i Galizien (Galicja) z dnia 7 sierpnia 1941 r., 657–658; rozporządzenie o utworzeniu gminy miejskiej Przemyśl z dnia 1 listopada 1941 r., s. 658–659; dekret o zmianie granic starostw powiatowych i związków gmin w okręgu Kraków z dnia 3 listopada 1941 r., s. 659–661; rozporządzenie o wprowadzeniu całkowitego prawa Generalnego Gubernatorstwa w nowych częściach starostw powiatowych Jarosław, Krosno, Przemyśl i Sanok z dnia 26 listopada 1941 r., s. 661–662.

nicy Wydziałów Sprawiedliwości w Urzędach Gubernatorów (w porozumieniu z prezesami Sądów Krajowych) przekazywali księgi gruntowe i hipoteczne między GG a ziemią wcielonymi do Rzeszy³⁹. Rozbudowano kompetencje szefów dystryktów w odniesieniu do hodowli i rejestracji bydła⁴⁰. Na szczeblu administracji okręgowej (przy gubernatorze) tworzone były placówki służbowe służby budowlanej. Szefowie dystryktów mogli podejmować decyzje o użyciu tej służby w przypadku katastrof⁴¹. Szefowie okręgów mogli odwoływać ze stanowisk kierowników aptek⁴². Gubernatorzy mieli szerokie uprawnienia do przejmowania produktów ogrodniczych i ich rozdzielania (minimalną rolę pomocniczą spełniali w tym względzie starostowie)⁴³. Jeszcze bardziej rozbudowane były ich kompetencje w kwestii gospodarowania zbożem i paszą w roku gospodarczym 1942/1943 (starostowie mieli tu uprawnienia pomocnicze)⁴⁴. Szefowie okręgów mieli prawo do wydawania zarządzeń na podstawie rozporządzenia w sprawie likwidacji ustroju gospodarczego wprowadzonego przez Związek Sowiecki w dziedzinach: rzemiosła, handlu detalicznego i drobnego przemysłu, zarządu nieruchomościami i gruntami wykorzystywanymi dla celów przemysłowych (mogli przenieść te uprawnienia na starostów)⁴⁵. Gubernatorzy odgrywali istotną rolę w organizowa-

³⁹ Zarządzenie o przejęciu wymiaru sprawiedliwości między sądami Generalnego Gubernatorstwa i włączonych obszarów wschodnich z dnia 9 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 24, s. 138, pkt 10. Szerzej: A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 231–235.

⁴⁰ Ze względu na obszerność powoływanego aktu normatywnego wskazywanie szczegółowych uprawnień gubernatorów wydaje się niecelowe. Zarządzenie o gospodarowaniu i rejestracji bydła z dnia 10 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 25, s. 143–154, § 3, 5, 6, 8, 23, 25, 30, 34, 41. Zarządzenie to przyznawało pewne kompetencje także organom administracji na szczeblu powiatu i gminy. Zob. piąte postanowienie wykonawcze z dnia 28 kwietnia 1942 r. do rozporządzenia z dnia 1 września 1940 r. o popieraniu hodowli zwierząt w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 36, s. 241–243, § 1, 2; Zarządzenie celem zmiany zarządzenia o gospodarowaniu i rejestracji bydła z dnia 17 kwietnia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 28, s. 183–184, art. I.

⁴¹ Rozporządzenie o służbie budowlanej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 22 kwietnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 34, s. 218–219, § 3, 4. W dniu 24 lipca 1943 r. placówki służby budowlanej zostały wcielone do urzędów gubernatorów. Rozporządzenie celem zmiany rozporządzenia o służbie budowlanej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 24 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 64, s. 419–421, art. I.

⁴² Rozporządzenie o uchyleniu rozporządzenia o określeniu cen aptecznych z dnia 13 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 42, s. 266–267, § 2; rozporządzenie celem zmiany rozporządzenia o uchyleniu rozporządzenia o określeniu cen aptecznych z dnia 9 maja 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 26, s. 171–172, jedyny artykuł.

⁴³ Zarządzenie o ujęciu i rozdziale produktów ogrodniczych z dnia 4 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 52, s. 331–334, § 2–8; zarządzenie celem zmiany zarządzenia o ujęciu i rozdziale produktów ogrodnictwa z dnia 13 lipca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 35, s. 217–218, art. I.

⁴⁴ Zarządzenie o gospodarce zbożem i paszą w roku gospodarczym 1942/43 z dnia 15 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 70, s. 457–467, § 2, 8, 10, 12, 13, 20.

⁴⁵ Rozporządzenie o usunięciu bolszewickich form gospodarczych w dziedzinach rzemiosła, handlu detalicznego i przemysłu małego z dnia 27 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 62, s. 418, § 3;

niu uprawy i przetwórstwa buraków cukrowych (funkcje pomocnicze należały do starostów)⁴⁶.

Szefowie dystryktów mogli ustanawiać obniżki cen urzędowych za ziemniaki⁴⁷. W dniu 29 sierpnia 1942 r. niemieckie władze okupacyjne podjęły decyzję o „uproszczeniu” administracji w dziedzinie szkolnictwa. W praktyce oznaczało to przeniesienie znaczących kompetencji na gubernatorów: decydowali oni o zakładaniu, utrzymywaniu i zamykaniu szkół powszechnych, zakładaniu i utrzymywaniu szkół zawodowych, dalszym prowadzeniu, zakładaniu, ponownym otwarciu, wstrzymaniu i rozwiązaniu szkół prywatnych (pewne uprawnienia otrzymali też starostowie)⁴⁸. Podobny skutek miał akt prawny pozwalający na przenoszenie zadań i uprawnień przez urzędy gospodarowania na szefów okręgów bądź starostów⁴⁹. Szefowie dystryktów wydawali zaświadczenia umożliwiające prowadzenie działalności kulturalnej⁵⁰. Gubernator Galicji (Wydział Sprawiedliwości w Urzędzie Szefa Dystryktu Galicja) podejmował decyzje, które sądy okręgowe i grodzkie należące do sądownictwa nieniemieckiego podejmują działalność po zajęciu tych terenów przez Niemcy. Dokonywał też podziału okręgów sądowych. Sprawował bezpośredni nadzór nad sądownictwem nieniemieckim, adwokaturą i notariatem. Ogłaszał, przed którymi sądami grodzkimi dopuszczony był język polski w postępowaniu pisemnym i na rozprawach ustnych (dotyczyło to okręgów, w których ludność polska stanowiła co najmniej 20%)⁵¹. Gubernatorzy po-

rozporządzenie o usunięciu bolszewickich form gospodarczych w dziedzinie zarządu nieruchomościami i gruntami używanymi w celach przemysłowych z dnia 27 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 62, s. 418–419, § 5. Zob. też rozporządzenie o usunięciu bolszewickich form gospodarczych w dziedzinach handlu, rzemiosła i przemysłu z dnia marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 16, s. 107, § 3.

⁴⁶ Zarządzenie o ujęciu i dostawie buraków cukrowych z dnia 31 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 64, s. 425–426, § 2–4.

⁴⁷ Zarządzenie o cenach urzędowych za ziemniaki w roku gospodarczym 1942/43 z dnia 25 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 77, s. 531, § 1.

⁴⁸ Zarządzenie o administracji w dziedzinie szkolnictwa z dnia 29 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 72, s. 496–497, art. I–III. Problematykę administracji oświatowej szerzej omawia H. Mielnik, *Organizacja i funkcjonowanie administracji szkolnictwa w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945* [w:] J. Pokoj, D. Szczepaniak (red.), *Prawo i okupacja na przestrzeni wieków*, Kraków 2018, s. 127–143.

⁴⁹ Rozporządzenie o odciążeniu urzędów gospodarowania w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 14 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 80, s. 545, § 1.

⁵⁰ Trzecie postanowienie wykonawcze z dnia 29 września 1942 r. do rozporządzenia z dnia 8 marca 1940 r. o działalności kulturalnej w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 95, s. 669, art. I. Zob. też A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część I, s. 622–623.

⁵¹ Rozporządzenie o nieniemieckim sądownictwie w Okręgu Galizien (Galicja) i o przejęciu wymiaru sprawiedliwości na byłych sowieckich częściach obszarów z dnia 19 października 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 91, s. 653–655, § 2, 3. Podobne, chociaż nie identyczne uprawnienia odnoszące się do języka sądowego uzyskali gubernatorzy w innych dystryktach. Czwarte postanowienie wykonawcze z dnia 21 października 1942 r. do rozporządzenia z dnia 19 lutego 1940 r. o sądownictwie

woływali i zwalniali pracowników umysłowych i fizycznych w dystryktach, przy czym mogli przenieść te uprawnienia na starostów⁵². Organy administracji terytorialnej na wszystkich trzech szczeblach uzyskały uprawnienia do organizacji zbiórki starzyzny i odpadów⁵³. Szefowie dystryktów posiadali rozległe kompetencje karne na podstawie agrarnego prawa karnego. Warto dodać, że ten akt normatywny przyznawał też pewne uprawnienia w tym zakresie starostom, burmistrzom i wójtom⁵⁴.

W 1943 r. aktywność legislacyjna okupacyjnych władz niemieckich w stosunku do administracji na szczeblu okręgu nie była tak systematyczna jak w poprzednim okresie (marzec, czerwiec, wrzesień, październik i grudzień to miesiące, w których nie ustanowiono aktów normatywnych odnoszących się do tej problematyki). Szefowie dystryktów przyjmowali wnioski o zezwolenie na reklamę gospodarczą⁵⁵. Gubernatorzy – dowódcy SS i policji wyznaczali zakres czasowy godziny policyjnej, która obowiązywała osoby niebędące Niemcami⁵⁶. Szefowie okręgów decydowali o sprostowaniu wpisów w nieniemieckich rejestrach stanu cywilnego⁵⁷. Mieli też prawo do zwiększania rocznych norm dostaw mleka⁵⁸. Gubernatorzy (wydziały wyżywienia i rolnictwa) podejmowali kluczowe decyzje w dziedzinie rybołówstwa, dystrybucji odłowionych ryb i raków oraz przetwórc-

polskim w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 91, s. 656, pkt I. Szerzej: A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 112–115.

⁵² Drugie postanowienie wykonawcze z dnia 30 listopada 1942 r. do rozporządzenia z dnia 8 maja 1940 r. o powoływaniu funkcjonariuszy i o przydzielaniu do służby urzędników, pracowników umysłowych i fizycznych w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 106, s. 741–743, § 2; rozporządzenie z dnia 8 maja 1940 r. o powoływaniu funkcjonariuszy i o przydzielaniu do służby urzędników, pracowników umysłowych i fizycznych w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGGOP 1940, część I, nr 39, s. 187–188, § 1 (akt ten opublikowano wyłącznie w języku niemieckim); trzecie postanowienie wykonawcze z dnia 30 listopada 1942 r. do rozporządzenia z dnia 8 maja 1940 r. o powoływaniu funkcjonariuszy i o przydzielaniu do służby urzędników, pracowników umysłowych i fizycznych w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 106, s. 743–746, § 1, 3, 4.

⁵³ Zarządzenie nr 4 kierownika Urzędu Gospodarowania Starzyzną i Materiałami Odpadkowymi w Generalnym Gubernatorstwie o ujęciu starzyzny i materiałów odpadkowych z dnia 30 listopada 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 110, s. 762–764, § 2–4, 7, 8.

⁵⁴ Rozporządzenie o prawie karnym z dziedziny gospodarki wyżywienia i rolnictwa (agrarne prawo karne) z dnia 9 grudnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 109, s. 754–760, § 1, 2, 4, 6–8, 10, 13, 15.

⁵⁵ Pierwsze zarządzenie do rozporządzenia o propagandzie i reklamie gospodarczej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 21 stycznia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 8, s. 62–63, § 5.

⁵⁶ Rozporządzenie policyjne o czasie zakazu przebywania poza domostwem dla osób niebędących Niemcami w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 19 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 22, s. 131–132, § 1.

⁵⁷ Rozporządzenie o sprostowaniu wpisów w nieniemieckich rejestrach stanu cywilnego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 25 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 18, s. 113–114, § 1, 4.

⁵⁸ Zarządzenie o dostawie mleka i masła z dnia 27 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 16, s. 107–108, § 4.

stwa rybnego⁵⁹. Organy administracji terytorialnej na wszystkich trzech szczeblach otrzymały kompetencje do organizacji gospodarowania i rejestracji koni⁶⁰, szefowie dystryktów powoływali komisje licencyjne dla kozłów⁶¹.

W połowie 1943 r. gubernatorzy przejęli organy polskiego samorządu gospodarczego (izby rolnicze). Zostały one wcielone do wydziałów żywienia i rolnictwa w urzędach dystryktów pod nazwą okręgowe biura agrarne⁶². Organom administracji terytorialnej wszystkich trzech szczebli przyznano uprawnienia do zwalczania gruźlicy⁶³. Gubernatorzy zostali mianowani przez Komisarza Obrony Rzeszy na jego pełnomocników w dystryktach. Przewidziano możliwość tworzenia okręgowych sztabów gospodarki⁶⁴. Szefowie dystryktów uzyskali kompetencje kontrolne w organizacji ochrony roślin w GG⁶⁵. Gubernatorzy stanowili organ w postępowaniach przygotowawczych i w postępowaniach przed sądem honorowym o uchybienia honorowi łowieckiemu (w postępowaniach przygotowawczych status taki mieli też starostowie)⁶⁶. Starostowie zatwierdzali strażników łowieckich i sprawowali nad nimi nadzór służbowy⁶⁷.

Wobec pogarszającej się sytuacji wojennej w 1944 r. działalność ustawodawcza niemieckich władz okupacyjnych zdecydowanie osłabła. W odniesieniu do administracji na poziomie dystryktu wydano zaledwie kilka aktów normatywnych w okresie od stycznia do lipca 1944 r. Organy administracji

⁵⁹ Zarządzenie w sprawie odstawy ryb i raków z dnia 6 kwietnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 30, s. 173–174, § 2. Zob. też drugie rozporządzenie z dnia 17 sierpnia 1943 r. celem zmiany rozporządzenia łowieckiego dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 13 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 73, s. 535–536, art. I.

⁶⁰ Zarządzenie o gospodarowaniu i rejestracji koni (zarządzenie o gospodarowaniu końmi) z dnia 30 kwietnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 36, s. 199–205, § 8, 9, 12.

⁶¹ Siódme postanowienie wykonawcze z dnia 12 maja 1943 r. do rozporządzenia z dnia 1 września 1940 r. o popieraniu hodowli zwierząt w Generalnym Gubernatorstwie (ordynacja licencyjna dla kozłów), Dz.RGG 1943, nr 40, s. 224–227, § 1.

⁶² Zarządzenie w sprawie przekształcenia izb rolniczych na okręgowe biura agrarne z dnia 3 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 53, s. 311, § 1; zarządzenie celem zmiany zarządzenia w sprawie przekształcenia izb rolniczych na okręgowe biura agrarne z dnia 6 kwietnia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 23, s. 159, art. 1.

⁶³ Rozporządzenie o środkach zaradczych celem zwalczania gruźlicy z dnia 21 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 63, s. 411–413, § 2–5.

⁶⁴ Rozporządzenie o organach Komisarza Obrony Rzeszy w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 3 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 61, s. 403–405, § 6.

⁶⁵ Rozporządzenie o ochronie rolniczych roślin uprawnych (rozporządzenie o ochronie roślin) z dnia 17 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 70, s. 487–491, § 4.

⁶⁶ Łowiecki Kodeks Honorowy dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 20 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 73, s. 538–542, § 1–4, 8, 16.

⁶⁷ Trzecie postanowienie wykonawcze z dnia 15 listopada 1943 r. do rozporządzenia łowieckiego dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 13 czerwca 1940 r., Dz.RGG 1943, nr 94, s. 652–653, § 1–4.

terytorialnej wszystkich trzech szczebli odgrywały istotną rolę w obrocie truciznami w GG (koncesje, księgi trucizn, karty nabywcze na trucizny, karanie naruszeń)⁶⁸. Wprowadzono nadzór nad utrzymywaniem w dobrym stanie przedmiotów użytkowych i skuteczną ich naprawą. Istotną rolę odgrywali tu gubernatorzy i starostowie⁶⁹. Można też zauważyć tendencję do zmniejszania centralizmu w dziedzinie administracji gospodarczej. Główny Wydział Gospodarki w Rządzie Generalnego Gubernatorstwa i podległe mu urzędy gospodarowania mogły przekazywać większość swoich uprawnień gubernatorom, starostom i niektórym organom administracji specjalnej⁷⁰. Gubernatorzy mogli wszczynać postępowanie karne oraz egzekwować wymierzone kary za naruszenia przepisów rozporządzenia o kształtowaniu cen (prawo egzekwowania kar w pewnym zakresie miały też urzędy skarbowe)⁷¹. Szefowie dystryktów wydawali instrukcje co do grupowych badań rentgenowskich na gruźlicę (na ich podstawie starostowie wydawali stosowne zarządzenia)⁷². Gubernatorzy ustalali zasady dostarczania kontyngentów zboża i paszy⁷³.

Gubernatorzy mogli udzielać zezwoleń w drobnych sprawach (które z dzisiejszej perspektywy wydają się wręcz humorystyczne), np. na używanie nazwy „wyborowe masło śmietankowe”⁷⁴, na uprawę cykorii (wniosek o zezwolenie składany był u starosty)⁷⁵, na skup i sprzedaż piór⁷⁶, odmienny od ogólnych reguł sposób oddawania kuponów mięsnych w gospodach⁷⁷, przesyłanie Urzędowi Gospodarowania Surowcami i Towarami Włókienniczymi odcinków kart odzie-

⁶⁸ Rozporządzenie o obrocie truciznami w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 13 stycznia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 10, s. 63–83, § 5, 6, 11, 21, 43, 50, załącznik C, E, F.

⁶⁹ Zarządzenie w sprawie utrzymywania w dobrym stanie i naprawy przedmiotów użytkowych z dnia 24 stycznia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 6, s. 43–44, § 1, 4–6.

⁷⁰ Rozporządzenie w sprawie gospodarowania towarami w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 2 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 15, s. 103–106, § 1, 3, 5, 7, 10; rozporządzenie celem zabezpieczenia zapasów towarów z dnia 19 lipca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 35, s. 214–215, § 3, 4.

⁷¹ Rozporządzenie celem zmiany i uzupełnienia rozporządzenia o kształtowaniu cen z dnia 31 maja 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 32, s. 195–196, § 6, 9.

⁷² Zarządzenie w sprawie grupowego badania rentgenowskiego na gruźlicę z dnia 15 czerwca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 32, s. 201–202, § 1.

⁷³ Zarządzenie o gospodarce zbożem i paszą w roku gospodarczym 1944/45 z dnia 23 czerwca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 36, s. 219–224, § 2.

⁷⁴ Zarządzenie w sprawie przepisów jakości dla mleka uszlachetnionego i wyborowego masła śmietankowego z dnia 13 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 121, s. 736–737, § 3.

⁷⁵ Zarządzenie w sprawie cykorii z dnia 15 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 53, s. 341, § 2.

⁷⁶ Zarządzenie o gospodarowaniu piórami z dnia 5 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 58, s. 363, § 3, 4.

⁷⁷ Zarządzenie o unormowaniu zużycowania drobiu rzeźnego z dnia 29 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 75, s. 513, § 3; zarządzenie w sprawie rozdziału drobiu rzeźnego z dnia 28 września 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 84, s. 597–598, § 2.

zowych⁷⁸, udzielanie zezwoleń na opuszczanie przez użytkowe pojazdy mechaniczne (samochody ciężarowe, autobusy, ciągniki) okręgu, w którym jest ich stałe miejsce postoju, na okres ponad dwóch tygodni⁷⁹, rozstrzyganie wątpliwości co do liczby punktów na karcie zapotrzebowania na wyroby futrzarskie⁸⁰, dopuszczanie handlarzy do przyjmowania kuponów na nabywanie starzyzny⁸¹.

Gubernatorom i starostom, jako jedynym organom administracji terytorialnej, przyznano prawo wymierzania kar w postępowaniu karno-administracyjnym⁸². W wielu aktach normatywnych uzyskali oni możliwość przekazywania sprawy organom resortu sprawiedliwości. W analizowanym okresie gubernatorzy mogli to czynić na podstawie rozporządzenia z 13 maja 1942 r.⁸³ Dużo częściej jednak takie uprawnienia przekazywano starostom.

Starostowie mogli stosować tę procedurę na podstawie rozporządzenia o ochronie pól i pólódw rolnych z 14 sierpnia 1941 r.⁸⁴, wspomnianego wyżej rozporządzenia o ruchu między Galicją a pozostałymi terenami GG z 28 sierpnia 1941 r.⁸⁵, rozporządzenia o ruchu z Generalnym Gubernatorstwem z 29 października 1941 r.⁸⁶, rozporządzenia o przymusie legitymowania się z 17 grudnia

⁷⁸ Zarządzenie nr 12 kierownika Urzędu Gospodarowania Surowcami i Towarami Włókienniczymi w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie unormowania zużycia i obrotu towarami włókienniczymi z dnia 4 stycznia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 4, s. 29–34, § 5.

⁷⁹ Trzecie zarządzenie o gospodarce pojazdami mechanicznymi i o zaopatrywaniu w opony w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 30 stycznia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 10, s. 78–80, § 1. Bardziej znaczące wydają się kompetencje gubernatorów odnoszące się do ruchu towarowego pojazdów mechanicznych pomiędzy GG a III Rzeszą. Rozporządzenie o granicznym ruchu towarowym pojazdami mechanicznymi między Rzeszą Niemiecką, Generalnym Gubernatorstwem i okupowanymi obszarami wschodnimi z dnia 16 marca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 19, s. 117–121, załącznik A, pkt 3.

⁸⁰ Zarządzenie nr 3 kierownika Urzędu Gospodarowania Skórami i Futrami w Generalnym Gubernatorstwie o wprowadzeniu kart zapotrzebowania na wyprawne skóry futrzane i wyroby kuśnierskie z dnia 25 marca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 30, s. 171–173, § 2, 3. Na podstawie tego zarządzenia pewne uprawnienia uzyskali też starostowie. Ibidem, § 3, 4.

⁸¹ Zarządzenie nr 6a Urzędu Gospodarowania Starzyzną i Materiałami Odpadkowymi w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie mioteł, szczotek i pędzli z dnia 30 listopada 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 96, s. 665–667, § 5.

⁸² Rozporządzenie o postępowaniu karno-administracyjnym w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 13 września 1940 r., Dz.RGG 1940, część I, nr 56, s. 300–301, § 1.

⁸³ Rozporządzenie o wydawaniu środków leczniczych, preparatów farmaceutycznych (specyfików), środków odżywczych i wspomagających, materiałów opatrunkowych i artykułów gumowych w aptekach i drogeriach z dnia 13 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 42, s. 266, § 2.

⁸⁴ Rozporządzenie w sprawie ochrony pól i pólódw rolnych z dnia 14 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 75, s. 483–485, § 2, 3, 7.

⁸⁵ Rozporządzenie o ruchu między okręgiem Galizien (Galicja)…, Dz.RGG 1941, nr 80, s. 511–512, § 4.

⁸⁶ Rozporządzenie o ruchu z Generalnym Gubernatorstwem z dnia 29 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 104, s. 619–620, § 4.

1941 r.⁸⁷, rozporządzenia o policji dla cudzoziemców w Generalnym Gubernatorstwie z 23 grudnia 1941 r.⁸⁸, rozporządzenia o meldunkach w GG z 17 grudnia 1941 r.⁸⁹, rozporządzenia o obrocie ziemią dzierżawną w GG z 24 marca 1942 r.⁹⁰, rozporządzenia o służbie budowlanej w Generalnym Gubernatorstwie z 22 kwietnia 1942 r.⁹¹, rozporządzenia o gospodarce pojazdami mechanicznymi w GG z 4 września 1942 r.⁹², rozporządzenia w sprawach mieszkaniowych z 26 czerwca 1943 r.⁹³, rozporządzenia o obsadzaniu stanowisk lekarzy oraz obsadzaniu stanowisk w innych zawodach leczniczych z 24 lipca 1943 r.⁹⁴, rozporządzenia o zwalczaniu gruźlicy z 21 lipca 1943 r.⁹⁵, zarządzenia w sprawie obowiązku lekarzy, lekarzy dentyistów i dentyistów zgłaszania ich stosunków zatrudnienia z 24 marca 1944 r.⁹⁶, rozporządzenia o obsadzaniu stanowisk weterynarzy z 31 maja 1944 r.⁹⁷, zarządzenia w sprawie grupowego badania rentgenowskiego na gruźlicę z 15 czerwca 1944 r.⁹⁸

⁸⁷ Rozporządzenie o przymusie legitymowania się w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 17 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 120, s. 728–729, § 2.

⁸⁸ Rozporządzenie o policji dla cudzoziemców w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 23 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1942, nr 3, s. 7–8, § 12.

⁸⁹ Rozporządzenie o meldunkach w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 17 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1942, nr 4, s. 13, § 8.

⁹⁰ Rozporządzenie o obrocie ziemią dzierżawną w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 24 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 27, s. 170–172, § 11.

⁹¹ Rozporządzenie o służbie budowlanej..., Dz.RGG 1942, nr 34, s. 219–220, § 8.

⁹² Rozporządzenie o gospodarce pojazdami mechanicznymi i o zaopatrywaniu w opony w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 4 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 73, s. 499–500, § 4. Zob. też pierwsze zarządzenie do rozporządzenia o gospodarce pojazdami mechanicznymi i o zaopatrywaniu w opony w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 5 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 73, s. 501–502, § 4, 6, 8; czwarte zarządzenie do rozporządzenia o gospodarce pojazdami mechanicznymi i o zaopatrywaniu w opony w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 9 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 66, s. 456–459, § 4, 5, 7; piąte zarządzenie do rozporządzenia o gospodarce pojazdami mechanicznymi i o zaopatrywaniu w opony w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 20 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 74, s. 544–548, § 3–5, 7.

⁹³ Drugie rozporządzenie w sprawach mieszkaniowych z dnia 26 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 51, s. 301–302, art. I, § 11.

⁹⁴ Rozporządzenie o obsadzaniu stanowisk lekarzy oraz stanowisk w innych zawodach leczniczych z dnia 24 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 60, s. 397, § 7.

⁹⁵ Rozporządzenie o środkach zaradczych..., Dz.RGG 1943, nr 63, s. 413, § 8.

⁹⁶ Zarządzenie w sprawie obowiązku lekarzy, lekarzy dentyistów i dentyistów zgłaszania ich stosunków zatrudnienia w dziedzinie ubezpieczenia społecznego, akcji powoływania do pracy, w dziedzinie zaopatrzenia wojskowego i przy niemieckich placówkach służbowych z dnia 24 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 18, s. 118, § 3.

⁹⁷ Rozporządzenie o obowiązku zgłaszania się i o obsadzaniu stanowisk lekarzy weterynaryjnych z dnia 31 maja 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 29, s. 185–186, § 7.

⁹⁸ Zarządzenie w sprawie grupowego badania..., Dz.RGG 1944, nr 32, s. 201–202, § 3.

Akty normatywne dotyczące administracji na szczeblu powiatowym były zdecydowanie mniej liczne w stosunku do administracji dystryktowej. Z pięciu miesięcy 1941 r. (od 1 sierpnia do 31 grudnia) uwzględniłem osiem aktów prawnych. Do starostów składane były wnioski osób ubiegających się o dopuszczenie do egzaminu, stanowiącego warunek uzyskania uprawnień kierownika budowy⁹⁹. Posiadali oni też uprawnienia w kwestii księgowania zakupu i zbytu towarów (mogli wyrażać zgodę na pewne ułatwienia, odgrywali istotną rolę w przeprowadzaniu postępowań karno-skarbowych)¹⁰⁰. W dniu 1 września 1941 r. doszło do istotnej reorganizacji wewnętrznego podziału terytorialnego dla celów administracji ogólnej dystryktu lubelskiego (zmiany obszarów starostw: Puławy, Radzyń Podlaski, Lublin-Powiat)¹⁰¹. Pod koniec października 1941 r. przyznano starostom uprawnienia do wydawania legitymacji dla osób pochodzenia niemieckiego w GG¹⁰². Dwa tygodnie później zostali wyposażeni w instrumenty prawne mające na celu ograniczanie i zwalczanie chorób zakaźnych pszczoł¹⁰³. Jak już wspomniano, Kolej Wschodnia została wyłączona spod władzy administracji lokalnej. Mimo to na starostów nałożono pewne obowiązki w razie konieczności przyspieszonego załadunku i wyładunku towarów przewożonych na pociągach, ale także na innych pojazdach w ruchu lądowym. W przypadku innych pojazdów lądowych wykroczenia przeciwko tym przepisom karane były przez gubernatorów dystryktów¹⁰⁴. Oprócz dyrektorów policji (w miastach, w których istniały dyrekcje policji), burmistrzów i wójtów sta-

⁹⁹ Rozporządzenie o postanowieniach egzaminacyjnych dla kierowników budowy z dnia 6 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 87, s. 537–539, § 6.

¹⁰⁰ Rozporządzenie o księgowaniu zbytu towarów (rozporządzenie o zbyciu towarów) z dnia 30 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 93, s. 574–576, § 1; rozporządzenie o prowadzeniu księgi zakupu towarów (rozporządzenie o zakupie towarów) z dnia 30 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 93, s. 576–578, § 1.

¹⁰¹ Dekret o zmianie granic Starostw Powiatowych Radzyń, Lublin-Powiat, Puławy z dnia 30 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 106, s. 629–630.

¹⁰² Rozporządzenie o wprowadzeniu legitymacji dla osób pochodzenia niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 29 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 104, s. 622–623, § 1. Zob. też pierwsze postanowienie wykonawcze do rozporządzenia o wprowadzeniu legitymacji dla osób pochodzenia niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 22 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 57, s. 357–359, § 1, 5, 8; drugie postanowienie wykonawcze z dnia 4 lipca 1943 r. do rozporządzenia o wprowadzeniu legitymacji dla osób pochodzenia niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 29 października 1941, Dz.RGG 1943, nr 50, s. 299–300, art. I, § 4.

¹⁰³ Pierwsze postanowienie wykonawcze z dnia 14 listopada 1941 r. do rozporządzenia z dnia 22 kwietnia 1941 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych, Dz.RGG 1941, nr 110, s. 653–654, § 1, 5, 6.

¹⁰⁴ Rozporządzenie o przyspieszonym wyładunku i naładunku towarowych środków komunikacyjnych z dnia 26 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 112, s. 666–668, § 3, 4.

rostowie stanowili władze meldunkowe¹⁰⁵. Starostowie wydawali zezwolenia na pobyt cudzoziemców na terenie GG lub ich odmawiali (w takim przypadku można było złożyć zażalenie do gubernatora dystryktu)¹⁰⁶.

W 1942 r. częstotliwość tworzenia aktów normatywnych dla administracji powiatowej była porównywalna z poprzednim rokiem (16 nowych aktów w ciągu dwunastu miesięcy). W dniu 15 marca 1942 r. weszło w życie postanowienie wykonawcze modyfikujące zasady wystawiania kart pracy (na polecenie starostów czyniły to urzędy pracy)¹⁰⁷. Starostowie uzyskali też szerokie kompetencje do przyznawania zapomóg na dzieci Niemcom w Generalnym Gubernatorstwie¹⁰⁸. Przyznano im nadzór nad pastwiskami gminnymi (np. wydawanie regulaminów pastwisk gminnych, ustanawianie inspektorów pastwiskowych)¹⁰⁹. Mogli wprowadzać ograniczenia dotyczące używania samochodów osobowych, ale także zezwalać na wyjątki od tych zakazów¹¹⁰. Jak wspomniano, starostowie uzyskali też kompetencje w zakresie hodowli i rejestracji bydła¹¹¹ oraz w obrocie ziemią dzierżawną w GG¹¹². Podobnie jak na szczeblu administracji okręgowej, także w powiatach utworzono placówki służbowe służby budowlanej. W przypadku katastrof starostowie mogli podejmować decyzje o użyciu tej służby¹¹³. Uprawnienia o charakterze nadzwyczajnym uzyskali również na podstawie rozporządzenia z 13 maja 1942 r.¹¹⁴ Starostowie udzielali zezwoleń na sprzedaż mydeł

¹⁰⁵ Rozporządzenie o meldunkach..., Dz.RGG 1942, nr 4, s. 10–12, § 3, 6; rozporządzenie z dnia 30 marca 1944 r. celem zmiany rozporządzenia o meldunkach w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 17 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1944, nr 20, s. 124, art. I.

¹⁰⁶ Rozporządzenie o policji dla cudzoziemców..., Dz.RGG 1942, nr 3, s. 6–7, § 6, 8.

¹⁰⁷ Drugie postanowienie wykonawcze z dnia 24 lutego 1942 r. do rozporządzenia z dnia 20 grudnia 1940 r. o prowadzeniu karty pracy, Dz.RGG 1942, nr 20, s. 110, § 3, 4. Zob. też A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część II.

¹⁰⁸ Rozporządzenie o przyznaniu zapomóg na dzieci Niemcom w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 10 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 23, s. 127–130, § 6, 8–12, 15.

¹⁰⁹ Rozporządzenie o pastwiskach gminnych w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 10 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 23, s. 131–132, § 4–7.

¹¹⁰ Zarządzenie do rozporządzenia o używaniu samochodów osobowych z dnia 11 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 24, s. 138–139, § 1–4.

¹¹¹ Zarządzenie o gospodarowaniu i rejestracji..., Dz.RGG 1942, nr 25, s. 143–154, § 11, 12, 32, 35. Poza tym gubernatorzy okręgów mogli swe szerokie uprawnienia wynikające z tego zarządzenia przenieść na starostów. *Ibidem*, § 41.

¹¹² Rozporządzenie o obrocie ziemią..., Dz.RGG 1942, nr 27, s. 170–172, § 5–8.

¹¹³ Rozporządzenie o służbie budowlanej..., Dz.RGG 1942, nr 34, s. 218–219, § 3, 4. W dniu 24 lipca 1943 r. placówki służby budowlanej zostały wcielone do urzędów starostów. Rozporządzenie celem zmiany rozporządzenia o służbie budowlanej..., Dz.RGG 1943, nr 64, s. 419–421, art. I.

¹¹⁴ Rozporządzenie o zabezpieczeniu zapotrzebowania sił dla zadań o szczególnym znaczeniu państwowo-politycznym (rozporządzenie o obowiązku świadczenia usług) z dnia 13 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 40, s. 255–257, § 1–4. Zob. też pierwsze postanowienie wykonawcze do rozpo-

i środków do prania wszelkiego rodzaju¹¹⁵. Obszerne kompetencje przyznano im na podstawie rozporządzenia z 6 czerwca 1942 r. (rola gubernatorów była tu śladowa)¹¹⁶. Starostowie rozstrzygali wnioski (składane do wójtów, burmistrzów, komisarzy wiejskich i miejskich) o odszkodowanie za szkody polne wyrządzone przez wojsko w trakcie ćwiczeń. Zażalenia od tych decyzji rozpatrywali gubernatorzy¹¹⁷. Starostowie wydawali karty rozpoznawcze przynależnym do narodu niemieckiego¹¹⁸. Udzielali też zezwoleń na używanie rowerów przez osoby niebędące Niemcami (zgłoszenia o posiadaniu rowerów, nawet nieużywanych, przyjmowali burmistrzowie i wójtowie). W trybie postępowania karno-administracyjnego starostowie wymierzali kary za naruszenie tych przepisów¹¹⁹. Bardzo rozbudowane były ich kompetencje w dziedzinie dopuszczania pojazdów do ruchu drogowego¹²⁰. Zezwalali na podjęcie funkcji „pomocników w sprawach podatkowych”, decydowali o związanych z tym opłatach, karali za naruszenie tych przepisów¹²¹. Tylko opiniodawczą rolę pełnili przy obsadzaniu stanowisk lekarzy nieniemieckich¹²².

W 1943 r. wyodrębniłem tylko pięć nowych aktów normatywnych z 1943 r. odnoszących się do administracji powiatowej, ale nie jest to liczba pełna – ze

rzędzenia o obowiązku świadczenia usług z dnia 14 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 40, s. 260–262, § 3, 5–9, 11, 12.

¹¹⁵ Zarządzenie nr 4 kierownika Urzędu Wytworami Chemicznymi w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 28 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 45, s. 295–296, § 5.

¹¹⁶ Rozporządzenie o ograniczeniu własności ziemskiej ze względu na obronę Rzeszy w Generalnym Gubernatorstwie (rozporządzenie o obszarach ochronnych) z dnia 6 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 53, s. 336–340, § 3, 6, 7, 9, 10, 12.

¹¹⁷ Rozporządzenie o odszkodowaniu za szkody polne z powodu ćwiczeń wojskowych w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 20 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 56, s. 351–353, § 3, 4, 6, 8.

¹¹⁸ Drugie rozporządzenie wykonawcze o wprowadzeniu karty rozpoznawczej dla przynależnych do narodu niemieckiego w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 15 lipca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 61, s. 412–413, art. II, § 6c. Był to akt wykonawczy do rozporządzenia z 26 stycznia 1940 r. Zob. też A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część I, s. 626.

¹¹⁹ Rozporządzenie policyjne o zgłoszeniu i oddaniu do używania rowerów w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 3 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 63, s. 421–422, § 1, 2, 4.

¹²⁰ Rozporządzenie o dopuszczeniu pojazdów do ruchu drogowego z dnia 8 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 85, s. 577–598, § 2–4, 9, 11–18, 36, 39, 42; zarządzenie o dalszym używaniu pojazdów mechanicznych z dnia 30 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 85, s. 599, § 2–4.

¹²¹ Rozporządzenie o dopuszczeniu osób udzielających zawodowo pomocy w sprawach podatkowych z dnia 4 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 76, s. 515–517, § 2, 7, 9. Starostowie i urzędy skarbowe (inspektorzy skarbowi) mieli też drobne, ściśle określone kompetencje w ustalaniu podatku dochodowego dla Niemców w GG. Rozporządzenie o podatku dochodowym dla Niemców z dnia 29 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 57, s. 346, § 30, 31.

¹²² Rozporządzenie o obsadzaniu stanowisk lekarzy oraz stanowisk w innych zawodach leczniczych z dnia 24 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 81, s. 550, § 1. Zob. też rozporządzenie o obsadzaniu stanowisk lekarzy oraz stanowisk w innych zawodach leczniczych z dnia 24 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 60, s. 395–397, § 4–6.

względów merytorycznych akty z 1943 r. były już wcześniej w przypisach przywoływane. Starostowie odgrywali dość istotną rolę w postępowaniu dotyczącym przymusowej licytacji nieruchomości¹²³, a także w systemie dystrybucji zaopatrzenia w węgiel¹²⁴. Wyposażono ich w kompetencje w organizowaniu zwalczania choroby zwanej jaglicą (pewne obowiązki nałożono też na władze szczebla gminnego)¹²⁵. Wydawali konsumentom karty nabywcze na kupno mebli¹²⁶. Starostowie nadawali nazwy ulicom i placom, nakazywali umieszczanie tablic z nazwami na rogach ulic i placów (za zainstalowanie i utrzymanie tych tablic odpowiedzialni byli burmistrzowie i wójtowie)¹²⁷.

W 1944 r. aktywność legislacyjna niemieckich władz okupacyjnych w stosunku do organów administracji powiatowej była najniższa. Starostom przyznano prawo wydawania regulaminów utrzymywania zwierząt na terenach podległych im powiatów¹²⁸. Egzekwowali oni świadczenia rzeczowe w dziedzinie gospodarki żywienia i rolnictwa (rzeczy ruchome, inwentarz, zapasy). Mogli to czynić też gubernatorzy w stosunku do rzeczy, które miały być używane w różnych powiatach okręgu¹²⁹. Starostowie mieli prawo karania osób, które naruszały przepisy rozporządzenia karnego o powołaniu do pracy¹³⁰. Przyjmowali zgłoszenia weterynarzy i podejmowali decyzje o obsadzaniu stanowisk lekarzy weterynaryjnych¹³¹. Starostowie wystawiali karty nabywcze dla nabycia mąki pszennej do wypieku

¹²³ Rozporządzenie o postępowaniu z ofertami przy przymusowej licytacji nieruchomości z dnia 1 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 13, s. 93–96, § 3.

¹²⁴ Zarządzenie nr 6 Urzędu Gospodarowania Węglem w Generalnym Gubernatorstwie celem zabezpieczenia i kierowania zaopatrzeniem w materiał opałowy z dnia 15 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 12, s. 88–92, § 5, 6.

¹²⁵ Postanowienie wykonawcze do rozporządzenia o zwalczaniu trachomy (jaglicy, egipskiego zapalenia oczu) w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 17 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 58, s. 382–383, § 2, 3, 5. Zob. też: A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część II.

¹²⁶ Zarządzenie nr 8 Urzędu Gospodarowania Papierem i Towarami Różnego Rodzaju w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie wyrobów z drzewa, materiałów snycerskich i formierskich z dnia 4 września 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 75, s. 556–558, § 5. Zob. też zarządzenie o kształtowaniu cen za surowiec drzewny w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 1 października 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 101, s. 695–705, § 3.

¹²⁷ Rozporządzenie policyjne w sprawie tablic ulicznych, tabliczek z numerami domów, planów sytuacyjnych, spisów budynków, tabliczek na drzwiach mieszkań i wykazów domowników z dnia 30 października 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 89, s. 627–630, § 1.

¹²⁸ Zarządzenie w sprawie ogólnych obowiązków w zakresie utrzymywania zwierząt z dnia 14 lutego 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 12, s. 93, § 1, 7.

¹²⁹ Rozporządzenie w sprawie wykonywania świadczeń rzeczowych w dziedzinie gospodarki żywienia i rolnictwa (rozporządzenie w sprawie świadczeń rolniczych) z dnia 16 lutego 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 9, s. 55–56, § 3, 6, 10–12.

¹³⁰ Rozporządzenie o karaniu wykroczeń przeciwko przepisom o powołaniu do pracy (rozporządzenie karne o powołaniu do pracy) z dnia 16 lutego 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 9, s. 57–58, § 2, 3.

¹³¹ Rozporządzenie o obowiązku zgłaszania się..., Dz.RGG 1944, nr 29, s. 185–186, § 1, 3, 5, 6.

wyrobów cukierniczych¹³². Mogli zezwalać na odstępstwa od przepisów chroniących urządzenia fortyfikacyjne w GG¹³³.

Zakres niemieckiego ustawodawstwa okupacyjnego w Generalnym Gubernatorstwie dotyczący administracji gminnej był znacznie węższy w porównaniu z dystryktami i powiatami. Organy administracji na szczeblu gminnym otrzymały 1 sierpnia 1941 r. uprawnienia związane z hodowlą koni¹³⁴. Kilka miesięcy później nałożono na nie obowiązki związane ze spisem zwierząt w Generalnym Gubernatorstwie. Urzędy szczebla gminnego mogły dla realizacji tych zadań powoływać honorowych rachmistrzów spisowych¹³⁵. Dużo większy zakres kompetencji miały gminy i związki gmin w zakresie ściągania podatków od mieszkańców¹³⁶. Znacznie mniejsze znaczenie miał akt normatywny, na podstawie którego burmistrzowie, wójtowie, a nawet sołtysi odbierali narty i buty narciarskie (wprowadzono obowiązek ich oddania)¹³⁷. Pomocniczy charakter miał udział władz gminnych w procedurze badań nad użytkowaniem gruntów¹³⁸ oraz w zakresie organizacji hodowli i rejestracji bydła¹³⁹. W sierpniu 1942 r. na władze gminne w powiatach: nowosądeckim i nowotarskim nałożono obowiązek dokonania spisu drzew owocowych w wybranych, konkretnie wskazanych wsiach (spis miał się odbyć w po-

¹³² Zarządzenie o gospodarce zbożem..., Dz.RGG 1944, nr 36, s. 219–224, § 19.

¹³³ Rozporządzenie policyjne o ochronie urządzeń fortyfikacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 3 września 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 42, s. 245–246, § 7.

¹³⁴ Burmistrzowie mieli wyznaczać miejsca, w których wolno było obcinać grzywy i włosy z ogonów koni pomiędzy 1 października a 15 grudnia każdego roku. Wyjątki od tych uregulowań zarówno co do miejsca, jak i czasu mogli ustanawiać starostowie. Zarządzenie o spisaniu i zbieraniu włosów końskiego jak również jego odpadków, ogonów wołowych i szczecin wieprzowych z dnia 1 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 70, s. 456–457, § 2.

¹³⁵ Rozporządzenie o spisach zwierząt w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 25 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 113, s. 673–674, § 4, 5. Zob. też rozporządzenie o statystyce agrarnej z dnia 20 października 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 86, s. 611–613, § 2. Za wykroczenia przeciwko temu rozporządzeniu kary grzywny wymierzali wójtowie, burmistrzowie i starostowie. Ibidem, § 6.

¹³⁶ Rozporządzenie o pobieraniu daniny od mieszkańców z dnia 6 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 119, s. 721–724. Warto dodać, że zażalenia na nakazy płatnicze mogli niekiedy rozpatrywać starostowie. Ibidem, s. 723, § 5.

¹³⁷ Rozporządzenie o oddaniu nart i butów narciarskich w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 31 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 123, s. 749–750, § 4. W Krakowie starosta wyznaczał miejsce oddania tych przedmiotów. Starostowie mogli zostać też upoważnieni do udzielania zwolnień od obowiązku ich oddania. Ibidem, § 3, 4.

¹³⁸ Rozporządzenie o badaniach nad użytkowaniem gruntów w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 4 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 21, s. 117, § 4, 5; zarządzenie o wstępnym badaniu nad użytkowaniem gruntu w kwietniu 1943 r. i o badaniu nad użytkowaniem gruntu w maju 1943 r., z dnia 4 marca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 23, s. 136–138, § 1, 2; zarządzenie w sprawie wykonania dodatkowych badań do badania nad użytkowaniem gruntu 1943 z dnia 13 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 66, s. 460–461, § 1–3.

¹³⁹ Zarządzenie o gospodarowaniu i rejestracji..., Dz.RGG 1942, nr 25, s. 143–154, § 11, 12, 15.

łowie września tego roku)¹⁴⁰. Także w sierpniu 1942 r. uregulowano zasady zmian granic gromad. Jeśli nie naruszało to granic gmin – decyzję podejmował starosta, jeśli naruszało – decydował gubernator¹⁴¹. Dwa tygodnie później zmieniono tryb powoływania burmistrzów i ich zastępców. Odtąd w gminach niewydzielonych z powiatu do 20 tysięcy mieszkańców powoływał ich starosta powiatowy, a tych powyżej 20 tysięcy – gubernator. On też mianował urzędników stanu cywilnego¹⁴². Organy administracji na szczeblu gminnym uzyskały istotne kompetencje w procedurze przeprowadzenia spisu ludności w GG¹⁴³ w organizacji turystyki¹⁴⁴, egzekwowaniu obowiązku przymusowego odstawiania starej gumy (uprawnienia nadzorcze mieli tu starostowie i gubernatorzy)¹⁴⁵. Bardzo ważne dla administracji na szczeblu gminnym było rozporządzenie o zmianie obszarów gmin i związków gmin z 9 sierpnia 1943 r. Akt ten stanowił nowelizację rozporządzenia z 29 listopada 1940 r. Decyzje o zmianach obszarów podejmowali starostowie bądź gubernatorzy¹⁴⁶.

Obok podstawowego podziału administracyjno-terytorialnego pozostawały niektóre organy administracji specjalnej. Pierwszą grupę tych organów powołano już pierwszego dnia omawianego w artykule okresu. W dniu 1 sierpnia 1941 r. ukazało się rozporządzenie o administracji skarbowej w dystrykcie Galicja (jak wspomniano, weszło ono w życie tego dnia o godz. 12.00). Na podstawie tego aktu normatywnego utworzono w tym nowym dystrykcie trzy główne urzędy celne: we Lwowie, w Stanisławowie i Tarnopolu (uzyskały one takie same uprawnienia jak główne urzędy celne na pierwotnym obszarze GG). Dla obwodów tych trzech głównych urzędów celnych ustanowiono Urząd Śledczo-Celny we Lwo-

¹⁴⁰ Zarządzenie o miejscowym spisie drzew owocowych w sierpniu 1942 r. z dnia 18 sierpnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 69, s. 455–456, jedyny paragraf.

¹⁴¹ Postanowienie wykonawcze z dnia 29 sierpnia 1942 r. do rozporządzenia o zmianie obszarów gmin i związków gmin w z dnia 29 listopada 1940 r., Dz.RGG 1942, nr 72, s. 496, § 2.

¹⁴² Zarządzenie o uproszczeniu administracji Generalnego Gubernatorstwa w dziedzinie administracji wewnętrznej z dnia 14 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 80, s. 547–548, art. I; rozporządzenie celem uzupełnienia rozporządzenia o prawie stanu cywilnego Niemców w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 25 listopada 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 49, s. 263, art. I.

¹⁴³ Rozporządzenie o sumarycznym spisie ludności w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 15 grudnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 111, s. 765–767, § 4–8.

¹⁴⁴ Pierwsze postanowienie wykonawcze z dnia 19 grudnia 1942 r. do rozporządzenia z dnia 20 grudnia 1940 r. o utworzeniu związków turystycznych w Generalnym Gubernatorstwie, Dz.RGG 1942, nr 111, s. 769–771, § 5–7. Zob. też A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część II.

¹⁴⁵ Zarządzenie nr 11 kierownika Urzędu Gospodarowania Wytworami Chemicznymi w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 2 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 64, s. 425–426, § 2–4.

¹⁴⁶ Rozporządzenie celem zmiany rozporządzenia o zmianie obszarów gmin i związków gmin w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 9 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 66, s. 455–456, art. I; rozporządzenie o zmianie obszarów gmin i związków gmin w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 29 listopada 1940 r., Dz.RGG 1940, część I, nr 66, s. 344–345. Zob. A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część II.

wie¹⁴⁷. W połowie czerwca 1942 r. uporządkowano organizację administracji celnej dla całego GG. Obejmowała ona 11 głównych urzędów celnych (Kraków, Lwów, Lublin-Północ, Lublin-Południe, Radom, Rzeszów, Stanisławów, Tarnopol, Częstochowa, Warszawa-Wschód, Warszawa-Zachód), 8 urzędów celnych (Kielce, Kraków-Dworzec Towarowy, Kraków-Poczta, Krosno, Lwów-Dworzec, Częstochowa-Dworzec, Warszawa-Dworzec, Warszawa-Poczta), 2 oddziały celne (Kraków-Dworzec Główny, Częstochowa-Poczta), 3 urzędy śledczo-celne (Kraków, Lwów, Warszawa), 1 oddział śledczo-celny (Lublin). Szczegółowo uregulowano właściwość terytorialną wymienionych wyżej organów¹⁴⁸. W dniu 16 grudnia 1942 r. w okręgu Głównego Urzędu Celnego Rzeszów utworzono Oddział Celny Stalowa Wola¹⁴⁹. Dużo istotniejsza była reorganizacja dokonana na podstawie zarządzenia z 7 kwietnia 1943 r. Połączono wtedy dwa główne urzędy celne w Warszawie w jeden Główny Urząd Celny Warszawa. Tak samo postąpiono w Lublinie. Zlikwidowano Główny Urząd Celny w Częstochowie¹⁵⁰. W październiku 1944 r. tereny Generalnego Gubernatorstwa niezajęte jeszcze przez Armię Czerwoną podzielono między dwa organy: Urząd Śledczo-Celny w Radomiu (przeniesiony z Warszawy) i Urząd Śledczo-Celny w Krakowie¹⁵¹. Kolejną kategorię organów administracji lokalnej powołanych w rozporządzeniu o administracji skarbowej w dystrykcie Galicja stanowili inspektorzy skarbowi, których siedziby stanowiły: Lwów (miasto), Lwów (powiat), Sambor, Stanisławów, Kołomyja, Tarnopol i Złoczów. Otrzymali oni takie same kompetencje jak inspektorzy skarbowi (urzędy skarbowe) na pierwotnym terenie GG¹⁵². Kilkana-

¹⁴⁷ Pierwsze rozporządzenie w sprawie administracji skarbowej..., Dz.RGG 1941, nr 69, s. 452–453, art. III, § 4. Zob. też zarządzenie administracyjne w sprawie rozgraniczenia obwodów Głównych Urzędów Celnych w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 12 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 77, s. 493, jedyny paragraf; dwunaste rozporządzenie wykonawcze z dnia 1 października 1941 r. do rozporządzenia celnego z dnia 17 listopada 1939 r., Dz.RGG 1941, nr 93, s. 580, § 1; rozporządzenie o zniesieniu dotychczasowej granicy celnej i policyjnej między okręgiem Galicja a pozostałym obszarem Generalnego Gubernatorstwa z dnia 23 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 99, s. 596, § 1, 2.

¹⁴⁸ Zarządzenie o organizacji administracji celnej Generalnego Gubernatorstwa z dnia 13 czerwca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 59, s. 596, § 1–3.

¹⁴⁹ Drugie zarządzenie o odbudowie administracji celnej Generalnego Gubernatorstwa z dnia 16 grudnia 1942 r., Dz.RGG 1943, nr 2, s. 5, § 1; zarządzenie do rozporządzenia o wprowadzeniu podatku konsumpcyjnego od bibuły papierosowej z dnia 18 maja 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 27, s. 177–181, § 2, 4–6, 8–12, 14, 20, 21.

¹⁵⁰ Trzecie zarządzenie o odbudowie administracji celnej Generalnego Gubernatorstwa z dnia 7 kwietnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 30, s. 174, § 1–3.

¹⁵¹ Piąte zarządzenie o organizacji administracji celnej Generalnego Gubernatorstwa z dnia 19 października 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 47, s. 259, § 1–3.

¹⁵² Pierwsze rozporządzenie w sprawie administracji skarbowej..., Dz.RGG 1941, nr 69, s. 452–453, art. II, § 3. Zob. też zarządzenie o podatku gruntowym w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 7 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 107, s. 641–642, § 1; rozporządzenie o gospodarowa-

ście dni później utworzono nowy organ administracji specjalnej dla dystryktu Galicja: Oddział Lemberg (Lwów) Urzędu Dewizowego Krakau (Kraków)¹⁵³. Już od 1 sierpnia 1941 r. funkcjonowała ekspozytura Generalnej Dyrekcji Monopoli z siedzibą w Lemberg (we Lwowie), którą przyłączono do urzędu gubernatora¹⁵⁴. Ekspozytura ta zakończyła działalność 4 października 1941 r.¹⁵⁵ Na niższym szczeblu organizowano administrację specjalną spraw zdrowotnych. Na podstawie rozporządzenia z 6 września 1941 r. miały być utworzone placówki pomocnicze administracji spraw zdrowotnych w miastach, gminach wiejskich, w razie potrzeby także w gromadach. Nadzór nad tymi placówkami uzyskali starostowie. Przepisy te zostały uchylone 26 czerwca 1943 r.¹⁵⁶ W dystrykcie Galicja można też podać przykład organów administracji specjalnej umiejscowionych w ramach podstawowego podziału administracyjno-terytorialnego. Były to urzędy ziemskie

niu drewnem i leśnymi produktami ubocznymi w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 16 stycznia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 7, s. 30, § 3; rozporządzenie o podatku przemysłowym z dnia 10 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 7, s. 157–167, § 28, 30, 32, 33, 35; rozporządzenie o ustaleniu dodatku do podatku w wypadku nieterminowego złożenia zeznania podatkowego z dnia 24 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 27, s. 169, jedyny paragraf; rozporządzenie o zgłoszeniu majątku Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i ich obywateli z dnia 1 kwietnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 32, s. 205–209, § 6, 13; rozporządzenie celem uzupełnienia rozporządzenia o Urzędzie Nadzoru Bankowego dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 22 kwietnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 34, s. 223, § 8b; rozporządzenie w sprawie publicznego upomnienia o zapłatę płatnych kwot podatkowych z dnia 9 sierpnia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 68, s. 467–46, § 1, 2; rozporządzenie celem uproszczenia postępowania w sprawach podatkowych, podatkowego prawa karnego i postępowania karnego w sprawach podatkowych z dnia 23 września 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 84, s. 595–597, § 1, 2; rozporządzenie o właściwości i postępowaniu zażaleniowym w sprawach podatkowych i karnopodatkowych z dnia 15 listopada 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 95, s. 655–657, § 2, 5, 7.

¹⁵³ Kompetencje tego organu zawiera rozporządzenie dewizowe dla okręgu Galizien (Galicja) z dnia 11 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 73, s. 471–477, § 1, 2, 4, 7, 13, 16. W rozporządzeniu tym uregulowano także uprawnienia wymienionych już wyżej organów administracji ogólnej i specjalnej: starosta (§ 12), Urząd Śledczo-Celny Lemberg (Lwów) – § 1, 12, 16. Zob. też szóste rozporządzenie dewizowe dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 24 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 81, s. 550–551, § 1; ósme rozporządzenie dewizowe (rozporządzenie o wywozie towarów) z dnia 19 marca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 24, s. 143–144, § 1, 3; zarządzenie dewizowe nr 26 z dnia 13 maja 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 39, s. 221–222, § 1, 2, 3; zarządzenie dewizowe nr 27 z dnia 31 maja 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 48, s. 273–275, § 1–4; dziewiąte rozporządzenie dewizowe dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 13 stycznia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 5, s. 33–35, art. I.

¹⁵⁴ Zarządzenie o założeniu ekspozytury Generalnej Dyrekcji Monopolów w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 1 sierpnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 77, s. 493, § 1, 2.

¹⁵⁵ Obwieszczenie o ekspozyturze Generalnej Dyrekcji Monopolów w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 4 listopada 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 107, s. 643.

¹⁵⁶ Rozporządzenie o utworzeniu placówek pomocniczych administracji spraw zdrowotnych z dnia 6 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 84, s. 526–527, § 1–3; rozporządzenie celem uchylecia rozporządzenia o utworzeniu placówek pomocniczych administracji spraw zdrowotnych z dnia 26 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 49, s. 281, jedyny paragraf. Zob. też zarządzenie w sprawie obowiązku lekarzy..., Dz.RGG 1944, nr 18, s. 118, § 1.

na szczeblu okręgów i inspektorzy ziemscy na szczeblu powiatów ziemskich. Wprowadzono tu tzw. rozporządzenie scaleniowe z 13 września 1940 r., obowiązujące na pierwotnym obszarze GG, ale dodano doń nowe rozbudowane przepisy ze względu na odmienny ustój gospodarczy pozostały po władzy Związku Sowieckiego¹⁵⁷. Zmiana w odniesieniu do całego Generalnego Gubernatorstwa nastąpiła 3 lutego 1943 r. Inspekcje ziemskie zostały wcielone do wydziałów wyżywienia i rolnictwa przy starostach¹⁵⁸, a 20 października 1943 r. urzędy ziemskie wcielono do wydziałów wyżywienia i rolnictwa przy gubernatorach¹⁵⁹. Nieco inaczej niż na pierwotnym obszarze Generalnego Gubernatorstwa zorganizowano też w okręgu Galicja administrację górnictwa. Funkcjonowały tam dwa urzędy górnictwa: w Krakowie i Jaśle. W nowym dystrykcie powołano Urząd Górniczy we Lwowie, który miał dwie ekspozytury: w Stanisławowie i Drohobyczu¹⁶⁰. Kolejny obszar administracji specjalnej to nadzór nad miarami i wagami oraz sprawy probiercze. Na pierwotnym terenie Generalnego Gubernatorstwa kwestie probiercze regulowało rozporządzenie z 29 kwietnia 1941 r. Było ono adresowane do dwóch szefów okręgów: krakowskiego i warszawskiego. Pierwszy z nich miał zwierzchnictwo nad urzędem probierczym Krakau (Kraków), który obejmował dystrykt krakowski, drugiemu zaś podporządkowano urząd probierczy Warschau (Warszawa),

¹⁵⁷ Rozporządzenie o tymczasowym użytkowaniu ziemi i strukturze rolnej okręgu Galizien (Galicja) z dnia 12 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 86, s. 534–536; rozporządzenie celem zmiany i uzupełnienia polskiego prawa scaleniowego z dnia 13 września 1940 r., Dz.RGG 1940, część I, nr 56, s. 292. Zob. też zarządzenie nr 1 z dnia 6 listopada 1941 r. do rozporządzenia o tymczasowym użytkowaniu ziemi i strukturze rolnej okręgu Galizien (Galicja) z dnia 12 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 107, s. 640–641, § 1, 2; zarządzenie w sprawie opłaty za użytkowanie ziemi w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 10 marca 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 25, s. 155–156, § 1–3; trzecie rozporządzenie celem zmiany i uzupełnienia polskiego prawa scaleniowego z dnia 26 października 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 91, s. 635–636, art. I.

¹⁵⁸ Rozporządzenie o wcieleniu inspekcji ziemskich z dnia 18 lutego 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 11, s. 81–82, § 1.

¹⁵⁹ Rozporządzenie o wcieleniu Głównego Urzędu Ziemskiego i urzędów ziemskich z dnia 20 października 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 87, s. 620, § 1.

¹⁶⁰ Rozporządzenie o administracji górnictwa w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 22 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 90, s. 559, § 1; rozporządzenie o administracji górnictwa w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 13 września 1940 r., Dz.RGG 1940, część I, nr 55, s. 287, § 2; pierwsze postanowienie wykonawcze do rozporządzenia z dnia 13 września 1940 r. o administracji górnictwa w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 13 września 1940 r., Dz.RGG 1940, część II, nr 60, s. 484, § 2; drugie rozporządzenie o administracji górnictwa w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 16 stycznia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 8, s. 35, § 1, 2; drugie postanowienie wykonawcze do rozporządzenia z dnia 13 września 1940 r. o administracji górnictwa w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 24 stycznia 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 7, s. 54–55, § 1; rozporządzenie o prawie górnictwa w Generalnym Gubernatorstwie (prawo górnictwa) z dnia 30 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 22, s. 147–157, § 3–6, 9, 18, 20, 24, 26–30, 42, 48–50, 52, 56, 61, 63, 69; pierwsze zarządzenie do prawa górnictwa z dnia 31 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 22, s. 157–158, § 1, 2.

obejmujący trzy pozostałe dystrykty (warszawski, lubelski, radomski)¹⁶¹. Podobne rozwiązania wprowadzono w odniesieniu do systemu miar i wag. Gubernatorowi warszawskiemu podlegała dyrekcja miar w Warszawie (obejmowała okręg warszawski i lubelski), a gubernatorowi krakowskiemu podporządkowano dyrekcję miar w Krakowie (obejmowała okręg krakowski i radomski). O szczebel niżej stały urzędy miar podlegające starostom, którzy w trybie postępowania karno-administracyjnego mogli wymierzać kary (lub zarządzać konfiskatę) albo przekazywać sprawę niemieckiej władzy oskarżenia (prokuraturze)¹⁶². Po utworzeniu dystryktu Galicja wprowadzono tam wymienione przepisy i dostosowano system niemieckiej lokalnej administracji specjalnej. Gubernatorowi nowego dystryktu podporządkowano urząd probierczy we Lwowie i dyrekcję miar we Lwowie¹⁶³. Również na szczeblu okręgów usytuowano organy administracji specjalnej działające w sferze gospodarki. Były to izby okręgowe dla gospodarki ogólnej w czterech pierwszych dystryktach (Kraków, Lublin, Radom, Warszawa) od 1 kwietnia 1941 r. i od 29 października 1941 r. izbę okręgową w dystrykcie Galicja (Lwów). Izdami tymi kierowali gubernatorzy jako komisarze rządu¹⁶⁴. Za organy admini-

¹⁶¹ Rozporządzenie o sprawach probierczych w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 29 kwietnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 40, s. 262, § 1, 2. Zob. też A. Wrzyszczyk, *Administracja terytorialna...*, część II.

¹⁶² Rozporządzenie o zawiadywaniu sprawami, dotyczącymi miar w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 13 czerwca 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 53, s. 335–336, § 3, 4, 7. Zob. też zarządzenie w sprawie uproszczenia administracji pomiarowej z dnia 5 lipca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 61, s. 406, pkt 1, 2; drugie zarządzenie w sprawie uproszczenia administracji pomiarowej z dnia 20 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 19, s. 119, § 1.

¹⁶³ Rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów o zawiadywaniu sprawami dotyczącymi miar i o sprawach probierczych w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 6 września 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 84, s. 527–528, § 1–3.

¹⁶⁴ Rozporządzenie o utworzeniu izb dla gospodarki ogólnej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 3 marca 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 18, s. 87–90, § 1, 6; drugie rozporządzenie o wprowadzeniu przepisów gospodarczo-prawnych w okręgu Galizien (Galicja) z dnia 29 października 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 112, s. 665–666, jedyny paragraf. Zob. też rozporządzenie celem zmiany rozporządzenia o utworzeniu izb dla gospodarki ogólnej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 22 grudnia 1941 r., Dz.RGG 1941, nr 122, s. 741–74; rozporządzenie o organizacji grupy głównej „Gospodarka Przemysłowa i Ruch” z dnia 22 grudnia 1941 r., *ibidem*, s. 743–748; drugie rozporządzenie o obronie przeciwlotniczej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 1 kwietnia 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 29, s. 185–186, jedyny paragraf; zarządzenie nr 8 Urzędu Gospodarowania Żelazem i Stalą w Generalnym Gubernatorstwie o zgłoszeniu wyrobów, wykonanych całkowicie lub częściowo z żelaza i stali z dnia 20 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 47, s. 305, § 1; rozporządzenie o organizacji Grupy Głównej, Gospodarka Leśna i Drzewna z dnia 14 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 84, s. 561, § 2–5, 7, 10, 13, 14, 16–18; rozporządzenie o organizacji Grupy Głównej, Gospodarka Wyżywienia i Rolnictwa z dnia 24 września 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 84, s. 567–574, § 4, 5, 8–12, 14, 16, 18, 19–22; zarządzenie nr 6 Urzędu Gospodarowania Węglem..., Dz.RGG 1943, nr 12, s. 88–92, § 5; zarządzenie nr 13 Urzędu Gospodarowania Żelazem i Stalą w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 1 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 48, s. 275–278, § 6, 9 (w tym akcie

stracji specjalnej można moim zdaniem uznać okręgowych pełnomocników dla obsługi koni¹⁶⁵, pełnomocników dla spraw transportu przy gubernatorach okręgow¹⁶⁶, okręgowych pełnomocników Urzędu Gospodarowania Węglem¹⁶⁷, których powoływano dla każdego dystryktu.

Szczególony status miała administracja techniczna w Generalnym Gubernatorstwie. Utworzył ją minister uzbrojenia i amunicji Rzeszy Niemieckiej Albert Speer. Struktura ta obejmowała Centralny Urząd Techniczny w Krakowie oraz główne urzędy techniczne. W dystrykcie krakowskim miały swoje siedziby w Krakowie i Rzeszowie, w dystrykcie lubelskim w Lublinie i Zamościu, w dystrykcie Galicja we Lwowie, Stanisławowie, Stryju i Tarnopolu, w dystrykcie radomskim w Radomiu i Kielcach, w dystrykcie warszawskim w Warszawie i Siedlcach. Speer uregulował właściwość terytorialną głównych urzędów technicznych, przyporządkowując im po kilka powiatów. W razie potrzeby mogły być tworzone ekspozytury tych urzędów (z reguły w stolicach powiatów)¹⁶⁸.

pewne uprawnienia uzyskali też starostowie – ibidem, § 4); zarządzenie nr 8 Urzędu Gospodarowania Papierem..., Dz.RGG 1943, nr 75, s. 556–558, § 2, 6; zarządzenie nr 6a Urzędu Gospodarowania Starzyną..., Dz.RGG 1943, nr 96, s. 665–667, § 5; zarządzenie nr 8 Urzędu Gospodarowania Metalami w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie produkcji i dostawy wyrobów z metali z dnia 10 stycznia 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 1, s. 3–4, § 5; zarządzenie w sprawie utrzymywania w dobrym stanie..., Dz.RGG 1944, nr 6, s. 43–44, § 3; rozporządzenie w sprawie gospodarowania..., Dz.RGG 1944, nr 15, s. 103–106, § 3, 5, 7, 10; zarządzenie nr 5 Urzędu Gospodarowania Skórami i Futrami w Generalnym Gubernatorstwie o wydawaniu i nabywaniu pasów napędnych, artykułów tekstylno-skórzanych i innych technicznych artykułów skórzanych z dnia 20 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 18, s. 116–117, § 3, 4; rozporządzenie o przeniesieniu przedsiębiorstw do niemieckiego rejestru handlowego i rejestru spółdzielni z dnia 6 lipca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 35, s. 211–214, § 3. Szerzej: K. Dąbrowski, *Izby dystryktowe w Generalnym Gubernatorstwie – powstanie i charakter ustrojowy* [w:] M. Chrzanowski, J. Kostrubiec, I. Nowikowski (red.), *Państwo – prawo – polityka. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Henrykowi Groszykowi*, Lublin 2012, s. 80–89.

¹⁶⁵ Rozporządzenie o obsłudze konia z dnia 21 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 42, s. 267–268, § 3.

¹⁶⁶ Dekret o utworzeniu Zarządu Komunikacji Terytorialnej dla Generalnego Gubernatorstwa z dnia 14 maja 1942 r., Dz.RGG 1942, nr 45, s. 294–295, pkt IV.

¹⁶⁷ Zarządzenie nr 7 Urzędu Gospodarowania Węglem w Generalnym Gubernatorstwie w sprawie ograniczenia zużywania węgla z dnia 3 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 16, s. 109–110, § 5, 7.

¹⁶⁸ Pierwsze zarządzenie wykonawcze ministra Rzeszy Speera z dnia 15 lutego 1943 r. do dekretu Führera o administracji technicznej w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 23 października 1942 r., Dz.RGG 1943, nr 15, s. 101–103, pkt 1; obwieszczenie Rządu Generalnego Gubernatorstwa kierownika Centralnego Urzędu Technicznego z dnia 9 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 50, s. 289–291, pkt III; zarządzenie generalnego pełnomocnika dla uregulowania gospodarki budowlanej dot. zakazu budowania i postępowania w wypadkach wyjątkowych w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 8 czerwca 1943 r., Dz.RGG 1943, nr 50, s. 291–294, § 3 (akt ten przyznawał też fakultatywnie pewne uprawnienia starości – ibidem); rozporządzenie o prawach na wpisanym statkach i statkach w budowie oraz o wprowadzeniu rejestru statków w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 16 lutego 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 21, s. 127–145, § 142–144, 150; zarządzenie do rozporządzenia o prawach na wpisanych statkach i statkach w budowie oraz o wprowadzeniu rejestru statków

Dokonany przegląd aktów normatywnych wydanych przez niemieckie władze okupacyjne w odniesieniu do administracji terytorialnej w Generalnym Gubernatorstwie skłania do sformułowania kilku refleksji. Będą się one odnosić nie tylko do niniejszego artykułu, ale także do dwóch poprzednich jego części przedstawiających tę problematykę dla wcześniejszych okresów.

Ze względu na obszerną listę wskazanych we wszystkich tych częściach aktów ustawodawczych niemożliwa była ich analiza merytoryczna. Będzie ona na pewno konieczna przy opracowywaniu konkretnych aspektów funkcjonowania organów administracji lokalnej w całym Generalnym Gubernatorstwie czy we wchodzących w jego skład jednostkach podziału terytorialnego (okręgi, powiaty, gminy). Można jednak stwierdzić, że część tych przepisów realizowała główne założenia ideologiczne doktryny narodowosocjalistycznej obowiązującej w III Rzeszy Niemieckiej. Najlepszym przykładem są uregulowania dyskryminujące osoby innej narodowości niż niemiecka oraz drakońskie zakazy i nakazy dla ludności żydowskiej. Wydaje się, że wskazówką dla dalszych badań w tym kierunku może być opublikowany w 2019 r. artykuł Wacława Uruszczaka o perwersyjnych funkcjach niemieckiego „prawa” w GG¹⁶⁹.

Podział treści dokonany we wszystkich trzech częściach został oparty na kryterium mieszanym – merytoryczno-chronologicznym. Polegało to na przytoczeniu aktów prawnych odnoszących się do organów administracji trzech szczebli (okręg, powiat, gmina), a w ramach tych grup stosowano kolejność chronologiczną. Dotyczyło to fragmentów poświęconych lokalnym organom administracji specjalnej. Struktura ta może budzić zastrzeżenia, ale istotniejsze były dla mnie jej zalety, takie jak ułatwienie innym badaczom dotarcia do interesujących ich aktów normatywnych oraz ukazanie ogólnego obrazu polityki niemieckich władz centralnych GG w stosunku do administracji terytorialnej. Według mnie obraz ten świadczy o braku planu działań. Na organy tej administracji nakładano bowiem nowe zadania i obciążano je obowiązkami, a zarazem przekazywano im dodatkowe kompetencje w nieskoordynowany sposób. Najczęściej wynikało to z aktów normatywnych ustanawianych przez różne organy centralnej administracji resortowej Generalnego Gubernatorstwa. Organy te dążyły do tworzenia podległych im terenowych struktur, dlatego obserwujemy rozbudowę lokalnej administracji specjalnej. Zbadania wymaga więc to, na ile skuteczne było wspomniane rozporządzenie Hansa Franka o jednolitości administracji z 1 grudnia 1940 r.

w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 28 marca 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 21, s. 146, § 1 oraz sprostowanie do tego aktu z dnia 22 maja 1944 r., Dz.RGG 1944, nr 27, s. 181.

¹⁶⁹ Szerszy zakres mają rozważania W. Uruszczaka. Odnoszą się one do funkcji niemieckiego „prawa” w GG. W. Uruszczak, *Perwersyjne funkcje niemieckiego „prawa” w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*, „Studia z Dziejów Prawa” 2019, nr 12(20), s. 681–708.

Na uznanie zasługuje natomiast techniczna strona procesu legislacyjnego w GG. Koordynował ją powołany do tego specjalny organ administracji centralnej. Najpierw od 18 stycznia 1940 r. był to Wydział Ustawodawstwa, a później od 1 kwietnia 1941 r. Urząd Ustawodawczy. Na ich czele przez cały okres okupacji stał Albert Weh. Mimo zmian nazw urzędowego publikatora (Dziennik Rozporządzeń dla obszarów okupowanych w Polsce – 1939, Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów – 1939–1940, Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa – 1940–1944), przekształceń jego struktury wewnętrznej (w 1940 r. przez dwanaście miesięcy ukazywały się równoległe dwie części), edycji dwujęzycznej (język niemiecki i polski), a od 1941 r. trójjęzycznej (język niemiecki, polski i ukraiński) legislatorzy utrzymali jego porządek¹⁷⁰. Układ wewnętrzny publikatorów jest czytelny, akty wykonawcze do rozporządzeń (które można uznać za akty wyższego rzędu) były oznaczone precyzyjnie. W przypadku błędów w druku zamieszczane były sprostowania. Znalazłem tylko jedną usterkę techniczną (zob. przyp. 24).

Charakterystyczna dla niniejszego artykułu (część III) jest ukazana tendencja do koncentracji kompetencji organów administracji terytorialnej w GG. Wynikało to prawdopodobnie ze zmniejszającej się obsady kadrowej. Niemcy zatrudnieni w urzędach Generalnego Gubernatorstwa byli powoływani do wojska. Znaczące uszczuplenie liczby niemieckich urzędników i pracowników w zasobach personalnych organów administracji powodowało konieczność skupienia uprawnień, zadań i obowiązków w rękach mniejszej grupy podmiotów. Na gruncie ustawodawstwa widać to przede wszystkim w aktach normatywnych wprowadzających „uproszczenie” jakiegoś działu administracji lub „odciążenie” właściwych dotychczas organów. Przykładem może być zarządzenie o uproszczeniu administracji szkolnictwa z 29 sierpnia 1942 r. (zob. przyp. 48), zarządzenie o uproszczeniu w dziedzinie administracji wewnętrznej z 14 września 1942 r. (zob. przyp. 142) czy rozporządzenie o odciążeniu urzędów gospodarowania z 14 września 1942 r. (zob. przyp. 49). Innym przykładem jest ustanawianie aktów prawnych likwidujących organy lokalnej administracji specjalnej i przekazywanie ich kompetencji organom terytorialnej administracji ogólnej (np. przyp. 70, 41, 113, 158, 159) lub zniesienie organów polskiego samorządu gospodarczego i podporządkowanie go gubernatorom (zob. przyp. 62).

O specyfice niniejszego opracowania, w porównaniu z częścią I i II, świadczy to, że przedstawione w nim zostało znaczenie ustawodawstwa dotyczącego wcielenia do GG nowego dystryktu Galicja. O ile organy legislacyjne poradziły sobie technicznie z tym zadaniem, o tyle ocena merytoryczna ustawodawstwa wypada gorzej. Akty normatywne ustanawiane dla tego dystryktu wynikały ze

¹⁷⁰ A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo...*, s. 351–362.

zmieniających się kierunków polityki władz III Rzeszy, a w konsekwencji działań władz Generalnego Gubernatorstwa wobec narodu ukraińskiego. Najlepszym przykładem są przepisy odnoszące się do sądownictwa w nowym dystrykcie (np. przyp. 20, 51) oraz uregulowania dotyczące likwidacji bolszewickich form gospodarczych (np. przyp. 14, 23, 45, 157). Podczas trwającej prawie trzy lata okupacji tych terenów władzom niemieckim nie udało się wprowadzić spójnego, kompleksowego systemu ustawodawstwa, który przewyciężałby model ustroju i prawa stworzony w latach 1939–1941 przez Związek Sowiecki.

W okresie od 1 sierpnia 1941 r. do 27 grudnia 1944 r., który obejmuje część III, można zauważyć spadek aktywności ustawodawczej władz Generalnego Gubernatorstwa. Tendencja ta zarysowała się już w latach 1942–1943, a najlepiej widoczna jest w 1944 r. Liczba wydanych wówczas numerów Dziennika Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa stanowiła mniej niż połowę edycji z dwóch poprzednich lat. Podobnie było w przypadku opublikowanych w 1944 r. aktów normatywnych w stosunku do aktów wydanych drukiem w 1942 i 1943 r.¹⁷¹

TERRITORIAL ADMINISTRATION IN THE GERMAN OCCUPIER'S
LEGISLATION IN THE GENERAL GOVERNMENT (1939–1944)
PART III (1ST OF AUGUST 1941 – 27TH OF DECEMBER 1944)

Abstract

The article is a part of a more comprehensive study. Part I encompasses a period of time from the 1st of September 1939 to the 31st of July 1940, while the second part contains a period from the 1st of August 1940 to the 31st of July 1941. The present paper constitutes part III which encapsulates a period covering the time between the 1st of August 1941 and the 27th of December 1944. The purpose of this article is to present the competences of the bodies of the German territorial administration in the General Government during the indicated time period. These competences stemmed from the provisions introduced by the German occupation authorities. The internal structure of the study is based on a mixed criterion (chronological and substantive). In the first place, the regulations concerning the addition of the new Galicia district to the General Government are delineated. Later, the paper presents regulations concerning administration at a district, country, and commune level as well as selected acts in the field of special administration. In the subsequent parts, normative acts are referenced in chronological order (with concessions made to the substantive criterion).

Keywords: territorial administration, German occupation, General Government, German occupier's legislation

¹⁷¹ Ibidem, s. 362–363.